

АНДРЕА ДЕЛЬ САРТО

АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ

Андреа дель Сарто

Драма в трьох діях

з варіяントом автора для театральної постанови

З переднім словом

Дра ОСТАПА ГРИЦАЯ

КІЇВ -- ВІДЕНЬ -- ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“

Переклад з французького
Сергія Пащенка

Права вистави застережені видавництвом

В друкарні Христофа Райсера Синів у Відні.

Переднє слово.

„Андреа дель Сарто“ — се один із перших драматичних творів Альфреда де Мюссе (1810—1857). Він написаний в 1833 р., коли поетові було всього 23 літ, в епосі розцвіту т. зв. романтизму у французькім письменстві. В тім самім році написав властивий творець романтичного напряму в новітній французькій, а з тим і в європейській драмі, Віктор Гюго (1802—1855), уже свою пяту з черги трагедію „Люкреція Борджія“, виставлену того ж року з нечуваним успіхом у паризькім театрі Порт-Сен-Мартен*). Перед ним і попри нього намагалися здобувати театр для драми в новітнім дусі П. Мерімé („Theatre de Clara Gazul“, 1825 р.), Л. Віте (Scènes historiques“, 1826 р.), О. Дімásen. („Henri III et sa Cour“, 1829 р.), та А. де Віні („Maréchale d'Ancre“, 1831 р.). У свідомім і може надто пристрастнім противенстві до класичної трагедії Расена й Корнейля намагалися сі романтичні драматургі визволити драму з пут перестарілих правил, особливо ж таких, як правило т. зв. трьох єдностей (дії, часу й простору), перейняті від драматургів старинності. Романтики як поети живучого, дійсного життя видвигнули зasadу, що умовини новітнього життя

*.) Близькі подробиці про те див. Переднє слово до перекладу цього твору, випущеного видавництвом „Чайка“.

ріжняться основно від умовин життя в старині. Вони тим самим витворюють у новітній людині цілком іншу духовість і тому драматичне уподоблювання новітнього життя не може ніяк спиратися на шаблонах старинної трагедії так, як трагедії Расена й Корнейля. Замісць блідої єдності якогось загально означеного простору бажали романтики для драматичної дії повної свободи простору, частої зміни сцен, а навіть місця дії. Тому вони з таким замилуванням переносили події своїх драм у чужі, ексотичні країни, особливо ж південні (як Італія або Еспанія). Так само не обмежувалися романтики у своїх драмах ніякими правилами що-до часу, — навіть теперішність була на їх думку так само гідна поетичного уподоблення як і кожна інша історична епоха, причім довголітні перерви в дії не були ніяким гріхом проти духа драми. Тільки що-до єдності дії схилювалися романтики до поглядів класицизму остильки, що осередньою точкою драматичної події була і в їх драмах доля одного головного героя, виведена послідовно із життєвих противенств у данім середовищі. Але й тут ріжнилися романтики від великих драматургів класичної епохи тим, що намагалися зображувати своїх героїв не якимись надзвичайніми, ідеально досконалими та ідеально достойними істотами, тільки справжніми людьми з кісток і крові (без огляду на строго етичний бік), яких прикмети й пороки в силі зрозуміти людина кожного часу й кожного середовища.

Подивімся тепер з тої точки погляду на драму Мюссе'та.

Її головним героєм є Андреа дель Сарто, визначний італійський мальяр з епохи Ренесансу

— він жив у Фльоренції від 1486—1531 р. — про якого історія мистецтва оповідає, що він як людина був доволі хиткої вдачі. В нього була дуже гарна жінка, Люкреція де Феде*), яку він так пристрастно кохав, що не вагався зза неї допускатися просто злочинних вчинків — як ось присвоїти собі гроші, одержані від короля Франца I. на закупно картин, — але все ж таки не зумів її впovні привязати до себе. Та хоч і знов він про те, що Люкреція не любить його любовю справді вірної жінки, то в нього все таки не було сили стоптати в собі любов до неї раз на все і відштовхнути її від себе. У вічнім хитанні між тugoю за Люкрецією і гнівом на неї минало Фльорентійцеві життя, сповите згодом серпанком мелянхолійної лєгенд про зрадливу жінку й безпомічного чоловіка, який вміє гинути з любови, але стати її поборником — він не в силі. Трагедія раба пристрасти. І тут саме, на точці тої рабської немочі в духовости дель Сарто, — основує романтик Мюссе — в протиставленні до етичного ідеалізму Расена й Корнейля — свою драму. Молодий поет бажав відтворити несфалшовану подобу людської душі, без ніяких театральних прикрас, без етичних фантазій. І він створив — справжню людину, яка зворушує нас саме тому, що вона така немічна проти демона любові в собі.

Сю глибоко трагічну черту в духовости героя нашої драми схоплює Мюссе з тимбільшим хистом і силою, що він сам своєю духовістю наблизався до психіки італійського мальра. Адже ціла творчість Мюссе'та, починаючи від „Contes

*) G. Ribbach: Geschichte der bildenden Künste. Berlin, 1885. Ст. 444 ff.

d'Espagne et d'Italie" (1829 р.), кінчаючи на чудово вдумливім „Souvenir“ (1841 р.) — се наче одно-одиноке зітхання ніжної як мімоза людини. Людини, яка словами пориваючої, несмертельної краси скаржиться скрізь і всюди на те, що страдання — се єдина доля людини. Що знищіння — єдиний лік на се, а єдине людське щастя — се спомин про колишні роскоші любови. Не вони самі, тільки спомин про них, бо не роскіш ущасливлює, тільки мрія про неї. І ніхто з великих французьких поетів тої доби — ні Гюго, ні Ламартен — не виспівав усієї трагіки, усієї краси, усього вбивчого чару зрадливоого кохання так невимовно ніжно, так чудово щиро й солодко, як той все нещасливий, все бичованій пристрастю і все божесько розмріянний Альфред Мюссе („La nuit de décembre“, „L'Andalous“). В житті стала для нього любов таким же самим проклоном, яким стала вона для його Андреа дель Сарто. Се ж відомо, що роман Мюссе'та зі славною письменницею Жорж Занд скінчився для поета повною катастрофою, загнавши його — як кажуть — у безтямне пянство. І відомо, що в році, в якім написаний „Андреа дель Сарто“, Мюссе в товаристві тої своєї химерної любки подорожував по Італії. Як же ж сильно звязує те все поетовий твір з найглибшою душою творця!

Може саме тому подоба самого Андреа в нашій драмі така психольогічно переконуюча і така принадна навіть по-при те, що Мюссе не жахається наложити на малюнок душі свого героя гостро відемних красок. Момент крадіжи королівських грошей Мюссе задержує. Його Андреа не вміє карати, не вміє мститися, словом — не вміє дужим, енергійним чином

відповісти на затій життя, тільки навіть тоді, коли вже стоїть віч-на-віч із своїм ворогом — рад молити прощення в нього за те, що йому треба з ним кріаво розрахуватися. Правда, — з погляду на строго історичну правду можна б може спорити про те, чи такий мрійливо-ніжний характер відповідає вповні духові Ренесансу. Можна б оспорювати тут і там вдатність подоби Люкреції, яку поет змалював таксамо однобічно, як і самого Андреа. І те саме дастесь сказати про всі побічні особи в тій драмі. Який же могутній світ отирає нам Шекспір майже на такім самім духовім тлі в „Отеллю“! Але Мюссе не так драматург, як драматичний лірик. Для нього зворушаючий драматичний настрій важніше завдання, ніж монументальна драматична характеристика. Скаржливі ліричні звуки на тему одного глибокого почування для нього важніші, ніж трагічні відгуки всіх прів у духовости героя. Тому його „Андреа дель Сарто“ — се драматична мініятюра, яка заздалегідь вказує на те, що властивою творчою областю нашого поета була все ж таки не драма, — а лірика в найглибшім розумінні цього слова.

Його найближча більша історична трагедія „Lorenzaccio“ (1834, виставлена 1896 р.) потверджує се своїми промахами, а його пів-фантастичні драмолети „Fantasio“ (1834), „Carmosine“ (1852), — особливо ж його короткі драматичні уподоблення приповідок („Proverbes“) — своїми близкучими прикметами. Ті короткі драматичні малюночки дали почин до повітніх одно- і кількоактівок на суспільнім тлі, і хоч пригадують тут і там своїми романтичними арабесками чудовий світ Шекспірової комедії, — то все ж таки належать в історії модернього письменства до ряду

тих драматичних малюнків модернього суспільного життя, які означені з одного боку іменем Еміля Ожієра (1820—89), а з другого іменем Генрика Ібзена і того віденського Мюссе-та — Артура Шніцлера.

Так дуже живуча є ще нині мелянхолійна легенда Мюссе́та про солодкий відчай зрадливого кохання. Річ не в тім, в якій формі ся легенда являється: чи в драмі „Андреа дель Сарто“, чи в станцах поеми „Ролля“, чи в сумовитій „Сповіді дитини століття“. Невимовно чарівна легенда навіть в епосі такій неромантичній, як епоха Стріндберга й Ведекінда. Але Мюссе не чужий ніякій епосі, бо він усіми чарами свого ґенія уподоблював тільки одно:

Серце людини.

Др. Остап Грицай.

АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ
АНДРЕА ДЕЛЬ САРТО

ПРИМІТКА

до першого, посмертного видання „Повний збірник творів Альфреда де-Мюссе“ видавництва Шарпантьє, 1866 року.

Драму „Андреа дель Сарто“, написану і опубліковану в 1833 році, виставили з невеликими змінами в перший раз у Національному Театрі 21. листопада 1849 року. В дбайливих заходах до вистави цієї драми дійшли до того, що зробили точну копію картини „Carità“ (Милосердя), — якої оригінал належить в галереї Лювра, в надії, що ця копія зробить здалека потрібне враження на уявлення глядача. Але партер, знаючи добре, що перед його очима не оригінал картини, зустрів фрівольним сміхом появлення цього полотна і не прийняв серіозно поетичних прощальних слів Андреа дель Сарто до свого останнього шедевру. П'єсу вислухали холодно; вона мала невелике число вистав. Той же самий твір, тільки з деякими змінами, що подаються тут, виставлений у театрі Одеон 21. жовтня 1850 року, мав великий успіх. Але, не дивлячися на щасливий результат цього другого тексту, видавництво мав

переконання, що перший текст кращий і сильніший одного варіанту.

За допомогою варіантів, цікаві читачі зможуть порівняти обидві версії. В другім варіанті видно з самого початку, що Люкреція і Кордіяні прийняли рішення тікати разом. Єдність місця тут строго дотримано і песа, зведена до двох актів замісць трьох, іде до своєї розвязки надто швидко, що нам здається перебільшеним; очевидно автор, переробляючи песу, вважав себе примушеним до великих жертв. Після дуелі між Кордіяні і Андреа дель Сарто ні Люкреція, ні Кордіяні більше не виходять на сцену. Сцену, в якій ці дві особи зустрічаються перед будинком матери Люкреції, було випущено. Щоб запобігти появленню картини „Каріта“, треба було викреслити сцену, де посли Франсуа Першого приходять питати в Андреа справоздання на гроші короля Франції. Треба дуже пожалувати за такою купюрою: бо після того, як було показано Андреа дель Сарто, обхопленого докорами совісти і тремтячого від думки про відчит у своїх рахунках, це було в найвищій мірі драматичною концепцією, щоб вивести його в той момент, коли він, в сумнім піднесенню і нещасливий від невірності своєї жони, не боїться більше сорому і сам обвинувачує себе в крадіжці.

Що ж до численних скорочень у діяльностях, то ці зміни не треба вважати, як остаточні-

Очевидно, наприклад, що автор виказав занадто податливості чи скромності, коли згодився випустити з останньої сцени гарне місце зі спогадами дитинства, що проходять перед Андреа, коли він іде на смерть. Можливо, що ці „розтягнення“, ці сцени, які визнано непотрібними, чи небезпечними для успіху, буде знову всі уміщено, коли п'єса повернеться до театру.

От як було розділено ролі в театрі Одеон у 1850 році.

Андреа дель Сарто . . .	Пан	Тісеран
Кордіяні	„	Мартель
Даміяно	„	Арвіль
Ліонелльо	„	Флера
Іреміо	„	Роже
Матуріно	„	Тален
Чезаріо	Панна	Більо
Люкреція	„	Сіона-Леві
Спінетта	„	Жанна-Анаїс

ДІЄВІ ОСОБИ:

АНДРЕА дель САРТО, Майстер-маляр
КОРДЯНІ }
ДАМІЯНО } малярі, учні Андреа
ЛЮНЕЛЛЬО }
ГРЕМІО, дворовий дозорець
[МОНЖУА, французький шляхтич]*)
МАТУРІНО } слуги
[ДЖОВАННІ]
[ПАОЛЬО]
ЧЕЗАРІО, учень Андреа
ЛЮКРЕЦІЯ дель ФЕДЕ, жінка Андреа
СПІНЕТТА, її прибічниця
[ЛІКАРЬ]

Малярі, слуги і т. д.
Місце дії — Фльоренція в 1531 році

---

*) В знак скоб [ ] взято тут і далі в тексті песи ті місця, які випущено автором у варіанті для театральної постанови.

Перша дія.*)

[І. сцена.

Будинок Андреа — двір, у глибині сад.

ІРЕМІО, (*виходячи з хати дозорця*). Мені здається, ніби справді я чув, що хтось ходить по двору; о четвертій годині ранку... це дивно. Гм! гм! що це значить? (*Наближається. — Якийсь чоловік, завинений у плащ, вилазить з партерового вікна.*) З вікна пані Люкреції? Стій, хто б ти не був!

ЧОЛОВІК. Дай мені пройти, або я убю тебе!
(*Бе його стілетом і зникає в саду.*)

ІРЕМІО (*сам*). Убивці! Злодії! Джованні! рятуйте!

ДАМІЯНО, (*виходячи в хатньому убрани*). Що таке? Чого ти кричиш, Іреміо?

ІРЕМІО. Тут злодій у саду.

ДАМІЯНО. Старий дурень! Ти напився.

ІРЕМІО. З вікна пані Люкреції, з її власного вікна, я бачив, як він вилазив. Ой! мене поранено! Він ударив мене в руку стілетом.

---

*) Див 1-ий варіант для театральної постанови на стор. 75.

ДАМІЯНО. Ти смієшся? Твою куртку трохи розірвано. Що за байку ти плетеши, Греміо? Який чорт міг би вилазити в такий час з вікна Люкреції? Знаєш ти, дурню, що було б не зовсім добре повторити це її чоловікові.

ГРЕМІО. Я бачив його так, як оце бачу вас.]

ДАМІЯНО.*) Ти напився, Греміо. У тебе двоїться в очах.

ГРЕМІО. Двоїться! Але ж я бачив тільки одного.

ДАМІЯНО. Для чого будиш ти ввесь дім до сходу сонця? І ще такий дім, як оцей, повний молодих людей і слуг! Чи тобі заплатили за вигадку цього непотрібного роману про жінку моого найкращого друга? Ти гвалтуєш на злодіїв і твердиш, що хтось вийшов з її вікна. Чи ти збожеволів, чи тебе підкуплено? Кажи, відповідай, але щоб було зрозуміло.

ГРЕМІО. Боже мій! Боже мій! Я бачив його! Як Бог святий, я бачив його. Що я вам зробив? Кажу ж вам, я бачив його.

ДАМІЯНО. Слухай, Греміо... Візьми цього гаманця, хоч він може й не такий важкий, як той, що тобі дали за вигадку цієї історії. Піди випий за мое здоровля; ти знаєш, що я друг твого хазяїна, не так хіба? Я не злодій і не причетний до злодійства, яке хтось вчинив би йому... Ти знаєш мене вже десять років, як я знаю Андреа... Ну! Греміо, ні слова там нагорі,

*) Кінець 1-го варіанту.

ні слова, чуєш ти? Чи я маю зробити так, що тебе виженуть в дому? Йди, Греміо, йди до себе, мій старий друге, хай усе це забудеться.

ГРЕМІО. Я бачив його, мій Боже, я клянуся своєю головою, головою моого батька! Я бачив його, добре бачив! (*Входить назад до своєї хати.*)

ДАМІЯНО (*сам, наближається до саду і кличе*). Кордіяні! Кордіяні! (*Кордіяні виходить.*) Безумний! Так це ти приходив туди? Андреа, друг твій, мій друг, добрій, бідний Андреа!

КОРДІЯНІ. Вона любить мене, Даміяно, вона любить мене! Що ти хочеш сказати мені? Я такий щасливий; подивись на мене, вона любить мене! [Від учора бігаю я по цьому саду; я кидався на мокру росу, бив по статуях і деревах, покривав жагучими поцілунками траву, на яку вона ступала.]

ДАМІЯНО. І цей чоловік, він же бачив тебе!... Про що ти думаєш? А Андреа, Кордіяні, Андреа?

КОРДІЯНІ. Що я знаю? Може я винний; може ти маєш рацію. Ми поговоримо про це завтра... один день... пізніше... Дай мені постути щасливим. [Я можливо помилуюся, вона може мене зовсім не любить; каприз, так, один тільки каприз і нічого більш; але дай мені постути щасливим.]

ДАМІЯНО. [Нічого більш?] Ти можеш постути винним, кажеш? Ти ломиш, як соломину прязнь двадцяти пяти років? [І ти виходиш з цієї

кімнати?] Ти можеш бути винним?... [Завіси, що на вікнах спустилися за тобою, ще хвилюються навколо неї...] ... а чоловік, що бачить, як ти виходиш, кричить про убивство!

КОРДІЯНІ. Ах! мій друже, яка вона гарна!

ДАМІЯНО. Безумний! Безумний!

КОРДІЯНІ. Коли б ти зновував, де я зараз знаходуся. Як тільки один згук її голосу пробуджує в мені нове життя! [Як течуть у неї сльози перед усім, що є гарного, ніжного й чистого, як вона сама! О, мій Боже! Який величний вівтар щастя! Коли б радість моєї душі могла піднести до тебе, як солодкий Фіміям!] Даміяно, поети помилилися. Хіба непокірний янгол є духом зла? Він є дух любови, що не схочів після сотворіння залишити землі і, в той час, коли його брати знову підіймалися на небо, склав свої золоті крила до ніг краси, яку породив.

ДАМІЯНО. Я поговорю з тобою другим разом; сонце сходить і за якусь годину ініший може прийти і сісти також на цю саму лавку. Так само, як і ти, він закриє обличчя руками, але то вже не будуть сльози радости, які він ховатиме.*) Про що ти думаєш?

КОРДІЯНІ. Я думаю про темний закуток тої таверни, де стільки разів я сидів, нарікаючи на свій вік; я думаю про Фльоренцію, що пробуджується, про променади, які прохожі пере-

*) Див. 2-ий варіант — вставку на стор. 76.

хрещують у всіх напрямках, про світ, де я двадцять років блукав, наче непохована душа, про безлюдні вулиці, де я бродив у темряві ночей, підштовхуваний якимсь зловіщим наміром; [я думаю про свої роботи, про часи одчаю;] я відкриваю руки і бачу, як проходять переді мною образи жінок, яких я думав, що кохаю, мої втіхи, мої труди, мої надії! Ах! мій друже, як усе це ніби громом розбито! Наче все, що кипіло в мені, зєдналося в одній єдиній думці: любити тільки її! Воно так само, як тисячі бактерій, розсіяних у повітрі, збираються в промінні сонця!

ДАМІЯНО. Що можу я тобі сказати? [і для чого служать слова після вчинків?] В такій любові, як твоя, для тебе немає друга.

КОРДІЯНІ. Що було у мене на серці до цього часу? Дякувати Богові, я не гнався ніколи ні за знанням, ні за становищем; [я ніколи не мав одної мети, величавого центру, для якого б мало все служити; в моїй думці увійшла тільки любов до мистецтва, а вона є Фіміямом для вівтаря, а не самим богом.] Я жив своїм мальстромом, свою роботою; але моя робота годувала тільки тіло... моя ж душа зберегла небесний голод. [Я поклав біля порога свого серця батоги, якими Ісус Христос вигнав крамарів із церкви.] Дякувати Богові, я ніколи не любив; мое серце було ні до чого, поки не почало битися для неї.

ДАМІЯНО. Як висловити тобі те, що я почуваю? [Я бачу тебе щасливим.] Ти для мене, так само дорогий, як і він.

КОРДІЯНІ. А тепер, коли вона моя, тепер я сідаю за стіл і зпід моого пера, наче солодкі сльози, течуть безумні вірші, що розказують їй про мое кохання і я почуваю за собою її чудовий образ, який переживається через мое плече, щоб прочитати ці вірші; о, мій дружелюбно ім'я у мене тепер на устах. Де є той чоловік на світі, що не бачив сотні, тисячі разів у своїх мріях коханої істоти, що сотворена для нього і повинна жити тільки для нього? Так! І коли одного дня в житті нарешті зустрінеш цю істоту, стисни її в своїх обіймах і умри!

ДАМІЯНО. Все, що я можу відповісти тобі, Кордіяні, це те, що мене лякає твоє щастя. [Андреа не повинен знати нічого, от що головне!]

КОРДІЯНІ. Що це має значити? Чи ти думаєш, що я її спокусив² або, що я чи вона міркували? Вже рік, як я її бачу що-дня; і я говорю до неї і вона відповідає мені; я зроблю рух і вона розуміє мене; вона сідає до клавесіну і співає; а я з напіввідкритими устами дивлюся, як з її очей тихо падає сльоза. І чому їй не бути моєю?

ДАМІЯНО. Чому? Ти мене питиєш?

КОРДІЯНІ. Тихо! Я кохаю і мене кохають. Я не хочу нічого розбірати, нічого знати... Щасливі тільки діти, що, не думаючи ні про

що інше, зривають плід і підносять його до своїх уст, як що тільки він їм подобається і вони можуть його дістати.

ДАМІЯНО.*) [А! Коли б ти був на моєму місці і судив себе самого! А що скаже потім чоловік дитині?]

КОРДІЯНІ.**) Ні! ні! [Хіба я вихожу після оргії, щоб свіже повітря ранку вдарило мені в обличчя? Хіба хміль кохання в розпусним дебошем, що повинен зникнути разом з ніччю?] А ти, Даміяно, коли вже ти помітив, що я кохаю її? І що можеш ти казати тепер, ти, що лишався німим, що цілий рік відчував кожний удар моого серця, що бачив, як кожна хвилина моого життя oddілялася від мене для злуки з нею! Я винний сьогодня? А чому ж я щасливий? І що можеш ти сказати мені іншого, чого б я сам собі не казав уже сто разів? Хіба я розпусник без серця? Хіба я висловлювався коли небудь зневажливо про всі ті святі слова, що тремтять на устах людей, відколи істнує світ? Я робив усі можливі закиди... і все ж я щасливий! До кори, огідна помста, сумний і німий біль, усі страшні передчуття не забарились явитися на порозі моїх дверей; але ніщо не могло встояти перед любовю Люкреції!... [Тихо! відкривають двері.] Йди зі мною в мою робітню. Там у кімнаті, захованій від усіх очей, я вирізав з мар-

*) Див. 3-ій варіант на стор. 77.

**) Кінець 3-ого варіанту.

мору найчистіший дорогий образ моого кохання. Перед ним я хочу дати тобі відповідь; ідемо, двір наповнюється людом, Академія відчиняється. (*Виходять. Починається день. Малярі вступають у двір через браму і ходять по всіх напрямках.*
 — *Ліонелльо і Чезаріо надходять.**)

[ЛІОНЕЛЛЬО. Чи встав уже майстер?]

ЧЕЗАРІО (*співаючи*).

[Прокидався він раненько,
 До роботи вмить вставав,
 Добрий, товстий пан Опенька
 Ненько, ненько,
 Прокидався він раненько,
 Доки півень не співав.]

ЛІОНЕЛЛЬО.**) Скільки учнів було раніш у цій Академії! Які були тут диспути ізза того або другого! Появлення нової картини було цілою подією! За Мікель-Анджельо школи були справжнім полем баталій; [сьогодня ж вони наповнюються через силу, поволі, спокійною молодю.] Тепер працюють, щоб жити, і мистецтво робиться ремеслом.

ЧЕЗАРІО. Все має свій кінець на світі. Мене Мікель-Анджельо нудив, я радий, що він умер.

ЛІОНЕЛЛЬО. Який це був геній!

ЧЕЗАРІО. Ну так, він геніяльна людина, але хай він нам дасть спокій. Бачив ти картину Понтормо?

*) Див. 4-ий варіант на стор. 77.

**) Кінець 4-го варіанту.

ЛІОНЕЛЛЬО. Я в ній побачив повний образ нашого часу. Художник на роздоріжжю серед тисячі ріжних шляхів, карикатура на великих майстрів, яку заливають хвилі власного ентузіазму і яка, щоб вийти з того, готова вхопитися бодай за готичну мантію Альбрехта Дюрера.

ЧЕЗАРІО. Хай живе Ґотика! Як що мистецтво вмірає, античність не відживить нічого. Будь, що будь, нам треба нового.

АНДРЕА дель САРТО, (*входючи, звертається до одного слуги*). Скажіть, щоб Греміо осідлав двох коней, одного для мене, другого для себе; ми поїдемо на ферму.

ЧЕЗАРІО, (*продовжуючи*). Нового, за всяку ціну нового! Ну, майstre, що нового цього ранку?

АНДРЕА, (*спускаючися по сходах павільону*). Завжди веселий, Чезаріо? Все нове сьогодня, моя дитино; зелень, сонце, квіти, все буде новим і завтра. Одна тільки людина старіється, а все навколої її молодіє з кожним днем. Добриден Ліонелльо; так рано піднявся, мій старий друге?

ЧЕЗАРІО. Тоді значить молоді майстри мають право вимагати нового, коли сама природа хоче нового для себе і дає його для всіх.

ЛІОНЕЛЛЬО. Ти подумав, до кого говориш?

АНДРЕА. О! о! вже почали диспут. Вірте мені, мої добрі друзі, диспут це безплодний ґрунт, на якому нічого не родить; менше передмов і ніяких книг. Ви малярі, діти мої; ваші

уста повиїні мовчати, хай говорить за вас ваша рука. Все ж вислухай мене, Чезаріо. Природа хоче бути завжди новою, це вірно; але вона завжди лишається однаковою. Хіба ти належиш до тих, хто бажає, щоб природа міняла кольори свого убрання і щоб ліси порозквічувалися в сині або в червоні фарби? Вона того не хоче. Поруч з завялою квіткою рожиться друга квітка, зовсім до неї подібна і тисячі їх виблискують у краплинах роси під першим промінням сонця. Кожного ранку янгол життя і смерти приносить до спільної матери нове уквітчання, але всі ці квітчання подібні одно до другого. Хай, як природа, поступає і мистецтво, бо воно має вартість, тільки коли наслідує природу. Хай кожне століття приносить нові обичаї, нові убрання, нові думки, але геній мусить бути незмінний, як і краса. Молоді руки, повні сил і життя, повинні переймати з тремтячих рук старих людей небесний світоточ і боронити від подиху вітрів цей святий огонь, що перейде через будучі століття, як уже перейшов через минулі віки! Чи ти це будеш памятати, Чезаріо? А тепер ходи до роботи; до праці! до праці! життя таке коротке!... (До Ліонелльо.) Ми старіємося, мій бідний друже. Молодість від нас більш нічого не сподівається. Я не знаю, чи тепер народжується вік нових людей, чи вік старих упадає в дитинство.

ЛІОНЕЛЛЬО. Чорт бери! Хай не дуже ці ваші новонароджені дратують мені вуха! Я за роботою все ж триматиму свою шпагу.

АНДРЕА. Ти завжди вірний своїм ударам шпаги, бравий Ліонелльо! [Тепер убивають тільки тих, що вмірають.] Час рапірів уже проминув в Італії... Ну, покиньмо, старий, хай говорять балақуни, ми ж будемо дітьми свого часу, аж поки нас не поховають. (*До Даміяно, що виходить.*) Ну! Дорогий мій Даміяно, чи Кордіяні прийде?

ДАМІЯНО. Я не думаю, щоб він прийшов сьогодня.

АНДРЕА. Він хорий?

ДАМІЯНО. Я так гадаю.

АНДРЕА. Хорий, він? Я його бачив учора ввечері, він був зовсім здоровий. Дуже хорий? Ходімо до нього. Що може бути з ним?

ДАМІЯНО. Не йдіть до нього, він не зможе вас прийняти; він зачинився на ввесь день.

АНДРЕА. Е! Тільки не для мене. Ходімо Даміяно.

ДАМІЯНО. Серіозно, він хоче бути на самоті.

АНДРЕА. На самоті! і хорий! ти лякаєш мене... чи з ним що трапилося? сварка? дуель? Він такий гарячий!... Ax! мій Боже! Але що ж це таке? Він мені нічого не сказав. [Його ранено, так?] Вибачте мене, друзі... (*До малярів, що залишилися і чекають на його.*) Але, ви зна-

єте, це мій друг дитинства, він мій найкращий, найбільш вірний товариш.

ДАМІЯНО. Заспокойтесь, з ним не трапилося нічого... [Легка гарячка, завтра ви побачите його здоровим.]

АНДРЕА. Борони його Бог! Борони його Бог! Скільки молитов возніс я до неба, щоб воно зберегло таке коштовне життя!... Я вам скажу, мої друзі! В ці часи декадансу, в які залишила нас смерть Мікель-Анджельо, я покладаю свої надії на Кордіяні; це велике серце і добре серце. Божий провід не дасть йому загубитися при його здібностях! Скільки разів, сидячи позад його, коли він пробігав зверху до низу по своїй роботі з палітрою в руці, я почував, як розпірає мої груди... я простягував руки, готовий притиснути його до свого серця, ціluвати його таке молоде і відкрите чоло, з якого так і світився ґеній! Яка легкість! який ентузіазм! але яка строга і щира любов до правди! Скільки разів я думав з утіхою, що він молодший од мене! Я з сумом дивився на свої бідні твори і сам звертався до майбутніх століть з такими словами: Ось усе, що я можу зробити, але я залишаю вам свого друга!*)

[**ЛІОНЕЛЛЬО.** Майстре, там вас прохаб один чоловік.

АНДРЕА. Що це? Що там таке?

---

*) Див. 5-ий варіант на стор. 78.

ОДИН СЛУГА. Коней осідлано, Іреміо вже готовий, ласкавий пане.

АНДРЕА. Ну, я вам кажу прощайте. Я буду в ательє через дві години. (*До Даміяно.*) Але з ним нема нічого? Нічого серіозного? І ми побачимо його завтра? Так приходь до нас обідати, і як що побачиш Люкрецію, скажи їй, що я поїхав на ферму і що я повернуся. (*Виходить.*)

II. сцена.

Невеликий ліс. — Андреа в віддаленню.

ІРЕМІО (*сидить на траві*). Гм! Гм! все ж я добре його бачив... Який може бути інтерес для пана Даміяно казати мені протилежне? Але якийсь повинен бути, бо він дав мені... (*рахує в руці*). Чотирі... пять... шість... Диявол! тут щось є... певно, що то не був злодій. У мене була ще друга думка, але... О! як раз тут треба спинитися. Мовчи, Іреміо, казав я собі; овва, старий, нічого подібного. Було б смішно думати! Думати воно нічого, все що не приверзеться... думають, хто що хоче... (*співає*):

Пастух казав до джерела:
Течеш ты прудко до млина,
Чи ж бачила твоя водичка
Мірошнички хороше личко?

АНДРЕА, (*находитьчи*). Іреміо, піди накинь уздечки на бідних коней; треба рушати в до-

рого; сонце починає вже сідати, нам буде не так гаряче вертатися. (*Греміо виходить.*)]

АНДРЕА*), (*сам сідаючи*). Ніяких грошей від цього Жида! Прохання без кінця і ніяких грошей! Що скажу я, коли посли короля Франції... Ex! Андреа, бідний Андреа! Як можеш ти казати це слово? Груди золота у тебе в руках, найкраще доручення, що король колись довіряв якійсь людині, створити сотню шедеврів, принести для сотні хорих і бідних артистів поправлення і багатство! виконувати ролю доброго янгола, мати благословення вітчини і крім того всього, наповнити королівський палац чудовими творами і запалити знову святий огонь мистецтва, що вже готовий згаснути у Фльоренції! З яким легким серцем, Андреа, міг би ти впасти на коліна в головах свого ліжка в той день, коли б чесно розплатився у своїх рахунках! І це Франсуа Перший вимагав їх у тебе! Він, лицарь без догани, чоловік великої чести і великої душі! він, справжній меценат, батько віку такого ж чудового, як античні часи! Він довірився тобі, а ти обдурив його! ти обікрав його, Андреа! так зветься твій вчинок, не обдурюй себе... куди пішли всі ці гроші? На цінні речі для твоєї жінки... на забави, на свята, сумніші за нудьгу... (*Встає.*) Думаєш ти про це, Андреа? Ти втратив свою честь! Сьогодня ще тебе поважають, тебе шанують

*) Кінець 5-го варіанту.

ученики, тебе любить янгол.... О, Люкреція! Люкреція! завтра ж, Андреа, ти смішна байка для всієї Фльоренції... Бо нарешті, рано, чи пізно, треба, щоб ці страшні рахунки... О! Мій Боже! А моя жінка, вона нічого не знає. От що значить не мати характеру... Що робила вона недоброго, прохаючи у мене те, що їй подобалося? А я, я їй давав, бо вона у мене просила, нічого більше; проклята слабість! ні одної розважливої думки!... що ж тоді честь? [А Кордіяні? Чому не радився я з ним? Він мій найкращий, мій єдиний друг, що скаже він? Честь?... Хіба я не чесний чоловік? I все ж вчинив злодійство.] A! Навіть коли б треба було влізти вночі до великого пана, зломати скриню з грошима і втікти... це страшно подумати,... неможливо... але ж, коли біdnість іде за вами по пятах, коли гроші, що знаходяться там, у вас у руках, коли лишається тільки вибрати їх звідтам, не для вас, а для Люкреції!... мое єдине щастя на землі, моя єдина радість! любов десяти років! I коли говориш собі, що, після всього, можна нетяжкою працею все заступити... так, заступити!... портик Анунціати дав мені цілий лантух збіжжя!

ІРЕМІО. [Все зроблено.] Ми можемо їхати, коли ви схочете.

АНДРЕА. Що з тобою, Іреміо? Я дивився, як ти одягав уздечки. Ти робиш сьогодня лівою рукою.

ІРЕМІО. Лівою?... А! а! я вже знаю, в чому річ. Прошу, Еччеленца, праву руку в мене трохи поранено. О! нічого особливого; але я старіюся і от! в мої роки... я сказав би...

АНДРЕА. Тебе поранено, ти кажеш? Хто тебе поранив?

ІРЕМІО. А! Хто? Це тяжко сказати... ніхто. І все ж мене ранено. О! того не скажеш, бо не знаєш, на кого пожалуватися.

АНДРЕА. Ніхто? Ти сам очевидно?

ІРЕМІО. Ні, зовсім ні. Бо не було б такого наслідку. Ніхто, а я ще менше, ніж хто інший.

АНДРЕА. Зараз не час для жартів. Сідаймо на коней та їдьмо.

ІРЕМІО. Хай буде так! Я казав це зовсім не для того, щоб розгнівати вас, а ще менше, щоб жартувати. Він так само не жартував цього ранку, коли, тікаючи, мене поранив.

АНДРЕА. Хто? Що це значить? тебе поранив? Ти маєш вигляд загадкової таємниці, Іреміо.

ІРЕМІО. Ну так до діла, слухайте. Ви мій пан; краще сказати, воно повинно бути відомим; і кому ж знати про це, як не вам? Діло ось у чім: цього ранку біля четвертої години я почув у дворі чиєсь кроки; я піднявся й побачив, що з вікна обережно вилазить чоловік.

АНДРЕА. З якого вікна?

ІРЕМІО. Чоловік, до якого я крикнув спинитися; розуміється, я думав, що то злодій;

і от, замісь замінитися, ви бачите мою руку
— я скочтував стілета.

АНДРЕА. З якого вікна, Греміо?

ІРЕМІО. А! От знову! слухайте, коли я вже почав. Це було з вікна пані Люкреції.

АНДРЕА. Люкреції?

ІРЕМІО. Так, пане.

АНДРЕА. Це дивно.

ІРЕМІО. Одним словом, він зник у саду. Я почав кликати і гукати на злодія, але тут саме приходить той наслідок: на крик вийшов пан Даміяно і почав казати мені, що я помиллюся, що він це знає краще і, нарешті, дав мені гаманця з грішми, щоб я мовчав.

АНДРЕА. Даміяно?

ІРЕМІО. Так, пане, ось він. [Такий доказ.]...

АНДРЕА. З вікна Люкреції? Значить Даміяно бачив його, цього чоловіка?

ІРЕМІО. Ні пане. Він вийшов на мій галас.

АНДРЕА. Який він був?

ІРЕМІО. Хто? Пан Даміяно?

АНДРЕА. Ні, другий.

ІРЕМІО. О! Й Богу, я його зовсім на бачив.

[АНДРЕА. Великий, чи малий?

ІРЕМІО. Ні те, ні друге. А потім, так рано, Боже мій!...]

АНДРЕА. Це дивно. І Даміяно заборонив тобі казати про це?

ІРЕМІО. Під страхом, що ви мене виженете.

АНДРЕА.* [Я, вижену! Слухай, Іреміо. Сьогодня ввечері, коли я піду до себе, ти станеш під цим вікном, але схований, розумієш? Візьми свою шпагу і як що хто небудь спробує... ти розумієш мене? Клич голосно і не бійся нічого, я буду там.

ІРЕМІО. Так, пане.

АНДРЕА. Я з охотою доручив би це комусь іншому; але бачиш, Іреміо, я думаю, що знаю, в чім тут діло. Воно не має ніякої ваги, бачиш, дурниця, просто жарт молодого чоловіка. Чи ти помітив кольор плаща?

ІРЕМІО. Чорний, чорний; так я думаю принаймні.

АНДРЕА. Я поговорю про це з Кордіяні. Значить так, вирішено; сьогодня ввечері, біля одинадцятої години, опівночі; не бійся нічого, я тобі кажу, це тільки жарт. Ти зробив дуже добре, що розказав мені все. І мені не хотілось би, щоб хтось інший, крім тебе, знов про це; ось чому я і доручаю тобі... А ти не бачив його обличчя?

ІРЕМІО. Так, але він утік так швидко! і потім удар стілетом...

АНДРЕА. Він нічого не сказав?

ІРЕМІО. Де-кілька слів, де-кілька слів.

АНДРЕА. Ти не пізнав голосу?

ІРЕМІО. Можливо; я не пізнав. Все було ділом одного менту.

---

*) Див. 6-ий варіант на стор. 79.

АНДРЕА. Це неймовірно! Ну, а тепер їдьмо швидче. Біля одинадцятої години. Треба буде поговорити з Кордіяні. Ти певний, що до вікна?

ІРЕМІО. О! Зовсім певний.

АНДРЕА. Їдьмо! Їдьмо! (*Виходять.*)

III. сцена.

ЛЮКРЕЦІЯ, СПІНЕТТА.

ЛЮКРЕЦІЯ. Чи ти відкрила трохи двері, Спінетто? ти поставила світло на сходах?

СПІНЕТТА. Я зробила все, що ви мені сказали.

ЛЮКРЕЦІЯ. Ти покладеш мое нічне убрання на цьому стільці і залишиш мене саму, моя дитино.

СПІНЕТТА. Так, моя пані.

ЛЮКРЕЦІЯ (*на своїх підніжжя для молитви.*)

Для чого, мій Боже, ти поклав на мене щастя іншого? Коли б річ ішла тільки про мене, я не боронила б його, не просила б у тебе за своє життя. Для чого довірив ти мені ще його життя?

СПІНЕТТА. Коли ви вже покинете, моя ласкова пані, отак молитися і плакати? Ваші очі попухли від сліз і вже два дні, як ви не спочили ні на хвилину.

ЛЮКРЕЦІЯ (*молиться.*). Чи звершила я твоє фатальне призначення? Чи врятувала я його душу, віddaючи себе для його? Чи відкрив би

ти, Ісусе, для мене свої скрівавлені руки, коли б їх не було прибито до цього розпяття?

СПІНЕТТА. Я не можу піти звідси. Як можна залишити вас саму, коли я бачу, в якім ви стані?

ЛЮКРЕЦІЯ. Чи ти покараєш його за мою вину? Він же не вчинив ніякої провини, не давав ніякої клятви, не зрадив своєї дружини; у його немає обовязків, немає родини; він тільки кохав і його кохали.

СПІНЕТТА. Одинадцята година битиме зараз.

ЛЮКРЕЦІЯ. Ах! Спінетто, не залишай мене! Мої сльози наганяють на тебе сум, моя дитино? Але все ж так треба, щоб вони котилася. Чи ти думаєш, що можна втратити без страждання свій спочинок, своє щастя? Ти читаєш у моєму серці так, як у своєму; для тебе все мое життя є розкритою книгою, всі сторінки тої книги тобі добре відомо. І невже ти думаєш, що можна без усякого жалю зректися десяти років невинності та спокою?

СПІНЕТТА. Як я вас жалкую!

ЛЮКРЕЦІЯ. Розправ мою сукню; бе одинадцята година. Води, обмити очі; він прийде зараз, Спінетто! Чи в порядку мое волосся? чи не дуже я бліда? Яка я нерозумна, що пла-кала! Гітару! поклади переді мною цього романса, це його твір. Він іде, він іде, моя люба! Чи гарна я цього вечора? Чи вподобаюсь я йому так?

ОДНА ПОКОЇВКА, (*входить*). Пан Андреа вдома; він питає, чи можна прийти до вас.

АНДРЕА (*входить*). Добрий вечір, Люкреціє. Ви не чекали мене в таку пору, не так? Я бажав би тільки одного, не надокучити вам. Може б ви одправили своїх жінок, я зачекав би, щоб нам разом провести вечір.]

ЛЮКРЕЦІЯ.*). Ні, поправді ні.

АНДРЕА. Години, що ми проводимо разом, так рідко трапляються і вони для мене такі дорогі! Ви єдина на світі, Люкреціє, піддержуєте мене серед того суму, що мучить і давить мене. А що, як я вас втрачу! У ваших очах уся моя відвага, вся моя фільософія. [(*Підходить до вікна і підіймає стору, — у бік*) Греміо там внизу, я його бачу.]

ЛЮКРЕЦІЯ. У вас є щось сумного, мій друже? Мені здавалося, ви були веселі, [за обідом].**)

АНДРЕА. Радість буває сумною іноді, як і мелянхолія іноді має посмішку на устах.

ЛЮКРЕЦІЯ. [Ви були на фермі?]***) До речі, для вас є лист; посли короля Франції повинні прибути завтра.

АНДРЕА. Завтра? Вони прибудуть завтра?

ЛЮКРЕЦІЯ. Ви приймаєте це, як недобру новину? Тоді можна буде сказати, що вас

*.) Кінець 6-го варіанту.

**) В тексті варіанту: „... ви були веселі вчора.“

***) В тексті варіанту: „Ви не поїхали на ферму?“

немав у Фльоренції, що ви хворі; в кожнім разі вони вас не побачуть.

АНДРЕА. Для чого? Я прийму їх з охотою. Хіба я не готовий дати відчит у своїх рахунках? [Скажіть мені, Люкреціє, чи подобається вам цей дім? Чи добре вас шанують? Чи знаходите ви цю зіму приємною? Що будемо ми робити? Чи вам до лиця ваші нові оздоби?] (*в саду чутно заглушений крик і поспішні кроки*). Що значить цей крик? Що там таке? (*Кордіяні в найбільшім безпорядку, входить*). Що з тобою, Кордіяні? Що привело тебе? Що значить твій безпорядок? Що з тобою трапилося? Ти блідий, як смерть!

ЛЮКРЕЦІЯ (*тихо до Спінетти*). Ах! я уміраю!

АНДРЕА. Відповідай мені, що привело тебе [в таку годину?] Чи ти мав з ким сварку? Може треба бути твоїм секундантом? [Ти програвся? Дати тобі моого гаманця?] (*Бере його за руку*) Кажи, ради Бога! Ти, як статуя.

КОРДІЯНІ. Ні, ні... я прийшов поговорити з тобою,... сказати тобі,... справді, я прийшов,... я не знаю...

АНДРЕА. Що ти робив своєю шпагою? О небо! в тобі діється щось дивного. Може хочеш, ми підемо [до того покою?] *) Ти не можеш говорити перед цими жінками? Чим я можу бути тобі корисний? Кажи, нема нічого,

*) В тексті варіанту: „... підемо до тебе?”

чого б я не зробив... Мій друже, мій дорогий друже, чи ти непевний в мені?

КОРДІЯНІ. Ти догадався, у мене була сварка. Я не можу говорити тут. Я шукав тебе, яувійшов, сам не знаю через що. Мені сказали, що... що ти тут і я прийшов... Я не можу говорити тут.

ЛІОНЕЛЛЬО, (*входячи*). Майстре, Іреміо замордовано!

АНДРЕА. Хто це каже? (*Багато [слуг входитъ у кімнату.]**)

ОДИН СЛУГА.**) Так, майстре, Іреміо убито; убивець тут у будинку. Його бачили, як він увійшов через малі двері. (*Кордіяні змішується з натовпом.*)

АНДРЕА. До зброї! до зброї! [Візміть ці смолоскипи.] Обійтіть [усі покої];***) треба зачинити всі двері!

ЛІОНЕЛЛЬО. Він не може бути далеко. Удар нанесено тільки що.

АНДРЕА. Він умер? умер?... Де ж моя шпага?... А! [ось одна на стіні. (*Йде, щоб узяти шпагу*)] (*дивиться на руку.*) Стій! це дивно; моя рука вся в крові. Звідки це у мене?

ЛІОНЕЛЛЬО. Йди з нами, майстре; я ручуся, що ми знайдемо його.

*) В тексті варіанту: „(багато малярів і т. д. виходить на сцену)“.

**) В тексті варіанту цю репліку каже Чезаріо.

***) В тексті варіанту: „обійтіть увесь сад“.

АНДРЕА. Звідки у мене ця кров? Мою руку вкрито кровлю!... До кого ж я торкався? Але ж я доторкнувся тільки до... згодом... Ідіть усі! виходьте звідси!

ЛІОНЕЛЛЬО. Що з тобою, майстре? Чому уходить?

АНДРЕА. Виходьте! виходьте! залиште мене самого. Хай не роблять ніяких розшукувань, ніяких, це непотрібно!... Я забороняю це. Виходьте звідси, всі! всі! Слухайтеся, коли я вам кажу! (*Всі виходять у тиші, — Андреа дивиться на свою руку.*) Вся в крові! Я доторкнувся тільки руки Кордіяні!

Кінець першої дії.

Друга дія.

[Сад. — Місячна ніч.]*)

I. сцена.

КОРДІЯНІ, МАТУРІНО.

КОРДІЯНІ. Він хоче говорити зі мною?

МАТУРІНО. Так, пане, без свідків. [Він призначив мені це місце.]

КОРДІЯНІ. Так скажи йому, що я чекаю його. (*Матуріно виходить.* *Кордіяні сідає [на камені].***)

ДАМІЯНО (за кулісами). Кордіяні! Де Кордіяні?

КОРДІЯНІ. Ну! Чого тобі треба од мене?

ДАМІЯНО (виходячи***). Я залишив Андреа, він не знає нічого, чи, принаймні, нічого, що торкається тебе. Він добре знає, як каже, мотиви смерти Іреміо, але не винуватить нікого і тебе менше, ніж кого іншого.

*) У варіанті в другому акті лишається декорація першого акту.

**) В тексті варіанту: „сідає на лавку з правого боку“.

***) В тексті варіанту: „(виходячи з павільону)“.

КОРДІЯНІ. Це все, що ти маєш сказати мені?

ДАМІЯНО. Так, тепер уже від тебе залежить залагодити справу.

КОРДІЯНІ. В такім разі, лиши мене самого.
(Відходить, щоб знову сісти.—Ліонелльо і Чезаріо проходять.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Нічого не можна зрозуміти! Відіслати нас, не хотіти нічого слухати, залишивши без помсти такий вчинок! Бідний старий, що служив йому ще з самого дитинства і гойдав його у себе на колінах! О, мій Боже! інша кров непремінно пролилася б, коли б це був я!

ДАМІЯНО. Все ж Андреа не такий чоловік, щоб можна було думати, що він перелякався.

ЛІОНЕЛЛЬО. Злякався, чи слабість напала, хіба в назві діло? Такі події дармо не проходили, коли я був молодий. Не було ж так тяжко знайти злочинця; і коли патрон сам не хотів себе компромітувати, то він же має друзів!

ЧЕЗАРІО. Що до мене, то я кидаю цей будинок; я прийшов в останній раз цього ранку до Академії: хай ходить сюди, хто хоче, я ж іду до Понтормо.

ЛІОНЕЛЛЬО. Недобре твоє серце! За все золото на світі не хотів би я міняти майстра.

---

*) В тексті варіанту: „... і Чезаріо проходять в супроводі малярів і т. д.)“

ЧЕЗАРІО. Ба! не я один роблю так; це ательє один тільки сум! Джульєтта не хоче більше позувати тут. А як сміються у Понтормо! Цілий день там фехтують, п'ють, танцюють. Прощай, Ліонелльо, до побачення.

ДАМІЯНО (*до Ліонелльо*). В які часи ми живемо! [А! мій пане, дуже шкода нашого бідного друга. Ви з 'нами вечеряєте?] (*Виходять.*)

[КОРДІЯНІ (*сам*). Це ніби Андреа йде там поміж деревами. Він шукає, він наближається. Ол-ля, Андреа! Сюди!

АНДРЕА (*входить*). Ми самі?

КОРДІЯНІ. Самі.]

АНДРЕА.*¹) Бачиш цей стілет, Кордіяні? Коли б тепер одним рухом руки я звалив тебе на землю і закопав би під тим деревом, там, у піску, де твоя тінь, світ нічого не зміг би мені сказати; я маю на те право, твоє життя належить мені.

КОРДІЯНІ. Ти це можеш зробити, друже, ти можеш це зробити.

АНДРЕА. Чи ти думаєш, що у мене здрігнеться рука? Не більше, ніж у тебе, недавно, перед грудями моого старого Іреміо. Бачиш, я знаю, що це ти його забив. Чого ж ти чекаєш тепер? Чи ти думаєш, що я боюся, що я не вмію держати шпаги? Ти готовий битися? Хіба не в цьому твій і мій обовязок?

¹) В тексті варіанту: „(Андреа виходить з павільону. Кордіяні встає при його виході.)“

КОРДІЯНІ. Я зроблю все, що ти хочеш.

АНДРЕА. Сідай і вислухай мене. Ти знаєш, я родився на світ бідним. Всі роскоші, що оточують мене, походять з недобого джерела, з грошового запасу, який я зловживав. Один поміж стількох знаменитих майстрів, я ще молодим пережив вік Мікель-Анджельо і бачу, як з кожним днем усе впадає навколо мене. Рим і Венеція ще й досі цвітуть; наша ж вітчина не варта більше нічого. Марно веду я боротьбу з темрявою, святий огонь гасне в моїй руці. Чи ти думаєш, що то легко чоловікові бачити, як падає мистецтво; чоловікові, що тільки для нього прожив цілих двадцять років? Мої ательє порожні, я втратив свою репутацію. Я не маю дітей, ніякої надії, що притягувала б мене до життя. У мене слабе здоров'я і вітер чуми, що віє із Сходу, примушує мене тримати, як лист. Скажи, що лишалося для мене на світі? Скажи, хто втримав мене до цього дня від того, щоб я не проткнув собі серця серед безсонної ночі?

КОРДІЯНІ. Не кінчи твоїх слів, Андреа.

АНДРЕА. Я любив її невиясненою любовю. Для неї б я боровся проти цілої армії. Я копав би землю і йшов би за плугом, щоб добрати перлів до її волосся. Для неї я вчинив цю крадіжку, розтратив гроші короля Франції, про які у мене запитають завтра і яких у мене немає; це все для неї, для того, щоб принести

їй один рік багатства і щастя, щоб дати їй, хоч раз у моєму житті, свято й радощі. [Життя було для мене менше від чести, а честь менше від любови Люкреції; що я кажу? менше від одної посмішки на її устах, менше від проміння радости в її очах. Та нещасна і повна страждання істота, що ти бачиш перед собою і що десять років бродила на твоїх очах під цими похмурими портиками, не є Андреа дель Сарто; це є нерозумна істота, виставлена на зневагу, перейнята руйнуючими клопотами. Там же, у ніг моєї гарної Люкреції, там був другий Андреа, молодий, щасливий і недбалий, як вітер, вільний і радісний, як пташка в небі, янгол Андреа, дух цього тіла без життя, що блукає поміж людей.] Тепер ти знаєш, що ти зробив?

[КОРДІЯНІ. Тепер знаю.

АНДРЕА. Ти вбив його, Кордіяні, він піде завтра на цвінттар разом із тілом старого Греміо. Другий же Андреа лишився і він говорить тут з тобою.]

КОРДІЯНІ (*плаче*). Андреа! Андреа!

АНДРЕА. Кого ти оплакуєш, мене, чи себе? У мене є до тебе одно прохання. [Дякувати Богу, не трапилося ніякого вибуху цієї ночі.] Дякувати Богу, я побачив без жадного крику, без усякого жалю, як ударив грім у мою будівлю, що я двадцять років виводив. Коли б безчестя було прилюдне, я вбив би тебе, чи ми билися б з тобою завтра. За ціну щастя світ

визнає помсту, а право вжитку цього (*показує на стілет*) повинно заступити пошкодованому всю втрату. Ось людська справедливість; і ще не відомо, чи не жалкували б за тобою, коли б ти вмер од моєї руки.

КОРДІЯНІ. Чого ти хочеш од мене?

АНДРЕА. Коли ти добре зрозумів мою думку, ти повинен почути, що я не бачу тут ні ненависного злочину, ні затоптаної ногами святої дружби. [Я бачу тут тільки, як ножиці перерізали ту нитку, що єдина звязувала мене з життям. Я не хочу думати, чия рука це мені зробила.] Чоловік, до якого я говорю, не має імені для мене. Я говорю до убивця моого щастя, моєї любові, моого спочинку. Чи може загоїтися та рана, що він мені заподіяв? Чи можуть ще налагодити щось для мене наша розлука навіки, спокій смерти, — бо він повинен знати, що його смерть залежала від мене, — нові зусилля з моого боку, нарешті нова спроба захопитися життям? Одним словом, хай він поїде; хай він буде викреслений назавжди для мене з книги життя; хай буде порваний навіки злочинний звязок, що не міг існувати без докорів совісти; хай зітруться поволі за рік, можливо за два, спогади про це; і тоді я, Андреа, як зруйнований громом хлібороб, приймуся знову виводити мою соломяну хатчину на сплюндрованому полі.

КОРДІЯНІ. О, мій Боже!

АНДРЕА. Мене соторено для терпіння. Щоб добитися любови цієї жінки, я роками ходив за її тінню на землі. Порох, де вона ступала, політо потом з моого чола. І от, після кінця, я знову приймуся за свою роботу. Хто знає, чого не може тільки трапитися в жіночих почуттях? Хто знає, куди може зйти непостійність цього сипучого піску, і чи не зможуть нових двадцять років любови і безкрайньої відданости зробити те саме, що одна ніч помилок і провин? [Бо Люкреція винна сьогодня, бо сьогодня в перший раз, як ти у Фльоренції, я знайшов твої двері заперти.

КОРДІЯНІ. Так.

АНДРЕА]. Тебе дивує, що я маю таку мужність, не так хіба? Це здивувало б також уесь світ, коли б він довідався про це. Я тримаюся свого погляду. Удар шпаги дається швидче. Але [я маю велике нещастя, я не вірю в друге життя; і даю тобі слово, що коли я не добьюся свого,] коли я матиму нарешті певність, що мое щастя зруйновано назавжди, в той самий день я умру, все одно яким способом. А до того я виконуватиму своє завдання.

КОРДІЯНІ. Коли повинен я їхати?

АНДРЕА. Кінь є біля брами. Я даю тобі одну годину. Прощай.

КОРДІЯНІ. Твою руку, Андреа, твою руку!

АНДРЕА, (*повертаючися*). Мою руку? Кому мою руку? Хіба я вчинив тобі образу? Чи

назвав тебе фальшивим другом, зрадником найсвятіших клятв? Сказав я тобі, що ти мене убив? Я вибрал би тебе для моєї оборони, коли б хтось другий зробив мені те, що зробив ти! Чи сказав я тобі, що цієї ночі я втратив щось, крім любові Люкреції? Чи говорив я тобі про інші страждання? Ти добре бачиш, що я говорив не з Кордіяні. Кому ж ти хочеш, щоб я дав свою руку?

КОРДІЯНІ. Твою руку, Андреа! Ради самого неба, твою руку!

АНДРЕА. Я не можу. На ній іще кров від твоєї руки (*виходить.**)

КОРДІЯНІ (*sam, [стукає у двері]*). Ол-ля, Матуріно.

МАТУРІНО. Слухаю Ечченца.

КОРДІЯНІ. Візьми мій плащ і шпагу, [збери все, що ти знайдеш у мене на столі й по шахвах. Увяжи все на спіх] і принеси до садової брами. (*Сідає.*)

МАТУРІНО. Ви їдете, ласкавий пане?

КОРДІЯНІ. Роби те, що я тобі кажу.

ДАМІЯНО (*входить.***) Я зустрів Андреа, він сказав мені, що ти їдеш, Кордіяні. Я вітаю таке рішення! Че це надовго?

КОРДІЯНІ. Я не знаю. [Слухай, Даміяно, зроби мені послугу, поможи Матуріно зібрати те, що мені потрібно в дорогу.

*) В тексті варіанту: „(виходить у павільон.)“

**) В тексті варіанту: „(входить в павільону.)“

МАТУРІНО (*на порозі дверей*). О! це не буде довго.

ДАМІЯНО. Досить узяти тільки саме необхідне. Решту можна буде прислати туди, де ти думаєш спинитися. До речі, куди ти ідеш?

КОРДІЯНІ. Я не знаю.] Поспішай, Матуріно, поспішай.

МАТУРІНО. За хвилину буде готово. (*Виходить.**)

ДАМІЯНО. Тепер, мій друже, прощай.

КОРДІЯНІ. Прощай! Прощай! Як що ти побачиш цього вечора... — я хочу сказати — як що завтра, чи другого дня...

ДАМІЯНО. Кого? Чого ти хочеш?

КОРДІЯНІ. Нічого, нічого. Прощай, Даміяно, до побачення.

ДАМІЯНО.**) [Щасливої дороги! (*Обіймає його і виходить.*)

МАТУРІНО (*входить*). Все готово, ласкавий пане.

КОРДІЯНІ. Дякую мій любий. На, це тобі за твою добру службу в той час, що я провів у цьому домі.

МАТУРІНО. О! Ечченца!

КОРДІЯНІ, (*сидячи ввесь час*). Все готово, так?

МАТУРІНО. Так пане. Я провожатиму вас?

КОРДІЯНІ. Звичайно. — Матуріно!

*) В тексті варіанту: „(виходить на ліво)“.

**) Див. 7-ий варіант на стор. 84.

МАТУРІНО. Еччеленца!

КОРДІЯНІ. Я не можу їхати, Матуріно.

МАТУРІНО. Ви не їдете?

КОРДІЯНІ. Ні, бачиш, це неможливо.

МАТУРІНО. Може вам ще чогось треба?

КОРДІЯНІ. Ні, мені не треба нічого. (*Павза.*)

КОРДІЯНІ (*встає*). Бліді статуї, дорогі променади, темні алеї, невже ви хочете, щоб я залишив вас? Хіба ти не знаєш, ти глибока ноче, що я не можу їхати? О стіни, що я подолав! О земле, що я оросив кровю! (*Простягається на лавці.*)

МАТУРІНО. Святе небо! Ов! він вмірає, Рятуйте! рятуйте!

КОРДІЯНІ, (*швидко встаючи*). Не галасай! Іди за мною.

МАТУРІНО. Нам не сюди.

КОРДІЯНІ. Тихо! Йди за мною, кажу тобі! Смерть тобі, коли не послухаєш. (*Тягне його в сторону будинку.*)

МАТУРІНО. Куди ви йдете, пане?

КОРДІЯНІ. Не лякайся; я зовсім у забутті. Це нічого; слухай: я хочу небагато. Тепер година вечері, так? Тепер твій пан сидить за столом, оточений своїми друзями, а біля нього... одним словом, я не буду входити; я тільки хочу притулити чоло до вікна і ще раз подивитися на них. Всього одну хвилину і ми поїдемо. (*Виходить*).

ІІ. сцена.

Кімната — накритий стіл.

АНДРЕА, ЛЮКРЕЦІЯ, (*сидючи*.)]

АНДРЕА.*⁾ Наші друзі спізнюються. Ви зблідли, Люкреціє; ця смерть схвилювала вас?

ЛЮКРЕЦІЯ. Алё ж Ліонелльо і Даміяно тут. Я не знаю, що може затримувати їх.

АНДРЕА. Ви не носите більше перстнів? Вам уже не подобаються вони? А! Я помилився, ось один, що я досі не бачив.

ЛЮКРЕЦІЯ. Справді, ця смерть схвилювала мене. Я не можу сховати того од вас, я страждаю.

АНДРЕА. Покажіть мені цей перстень, Люкреціє; це подарунок? Можна ним полюбуватися?

ЛЮКРЕЦІЯ, (*даючи перстень*). Це подарунок Маргаріти, моєї подруги дитинства.

АНДРЕА. Це дивно, тут не її літера! чому ж так? Дуже гарна дорогоцінність, але надзвичайно делікатна. А! мій Боже, що ви тепер скажете мені? Я зломив її.

ЛЮКРЕЦІЯ. Він зламався? Мій перстень зламано?

АНДРЕА. Чого не зробив би я собі за таку незграбність! Але, справді, шкода не направиться.

ЛЮКРЕЦІЯ. Неважно! Дайте його, який є.

АНДРЕА. Що ви хочете робити з ним? Найкращий ювелір не знайде способу полагодити його. (*Кидає перстень на землю і роздушує ногами.*)

*⁾ Кінець 7-го варіанту.

ЛЮКРЕЦІЯ. Не душіть його! Він мені такий дорогий.

АНДРЕА. Добре! [Маргаріта приходить сюди що-дня. Ви скажете їй, що я зломив перстень і вона дасть вам інший!]*) Багато в нас гостей сьогодня? чи буде [веселою наша вечеря?]**)

[**ЛЮКРЕЦІЯ.** Цей перстень був дорогий для мене.]

АНДРЕА. Я теж втратив цієї ночі коштовну річ; вона теж була дорога для мене... Ви не відповідаєте на мое питання?]

ЛЮКРЕЦІЯ. Буде наше звичайне товариство, я припускаю, Ліонелльо, Даміяно, Кордіяні.

АНДРЕА. Кордіяні також!... Смерть Греміо дуже мене засмутила.

ЛЮКРЕЦІЯ. Так, він вас зростив.

АНДРЕА. Що з того? Що з того? Що-дня гублять друзів. Хіба не звичайна річ чути: той вмер, цей зруйнований? А, мимо того, ми танцюємо, ми пємо. Діло тільки в щасті, чи нещасті!

[**ЛЮКРЕЦІЯ.** Ось і наші, я гадаю.] (*Входять Ліонелльо і Даміяно.*)

АНДРЕА. Ну, мої вірні друзі, за стіл! Маєте ви якісь клопоти, якусь вагу на серці? Треба все забути. Ол-ля, так, без сумніву, ви їх маєте; їх має кожна людина під сонцем. (*Сідають.*)

*) Замісць цього випуску в тексті варіанту стоїть: „Добре! підберіть його, коли хочете. — Багато...“

**) В тексті варіанту: „... веселим наш обід?“

ЛЮКРЕЦІЯ. Чому у нас порожнє одніє місце?

АНДРЕА. Кордіяні поїхав до Німеччини.

ЛЮКРЕЦІЯ. Поїхав! Кордіяні?

АНДРЕА. Так, до Німеччини. Хай його Бог береже!*) [Ну, старий Ліонелльо, от у чому наша молодість. (*Показує на пляшку.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Кажіть тільки про мою молодість. Хай ваша довго ще триває для друзів і для країни!

АНДРЕА. Молодий, чи старий, що може говорити це слово? Біле волосся ще не свідчить про старість, людське серце не знає років.

ЛЮКРЕЦІЯ (*потиху до Даміяно*). Чи правда це, Даміяно, що він поїхав?

ДАМІЯНО (*так само*). Зовсім правда.

ЛІОНЕЛЛЬО. Наближається гроза; зараз поганий час для подорожі. (*Удар трому*).

АНДРЕА. Рішуче, мої друзі, я кидаю цей будинок: життя Фльоренції з кожним днем усе менше подобається моїй дорогій Люкреції, а що до мене, то я ніколи не любив його. Від найближчого місяця я думаю мати на берегах Арно сельську хату, трохи зелених лозин і кілька кроків саду. Там хочу я закінчити своє життя так, як я почав його. Мої учні не підуть за мною. Чого я можу навчити їх, чого б вони не забули? Я сам забиваю з кожним днем і навіть менше, ніж я хотів би. Мені треба

*) Див. 8-ий варіант на стор. 85.

пожити минулим; що ви скажете на це, Люкреціє?

ЛЮНЕЛЛЬО.*) Зріклися б ви своїх надій?

АНДРЕА. Я думаю, що це вони зрікаються мене. О мій старий друже, надія — як військові фанфари, вона веде у бій і робить солодкою небезпеку. Все є гарне, все є легке, коли вона бренить у глибині серця! Але в той самий день, коли замовкає її голос, солдат спиняється і ломить свою шпагу.

ДАМІЯНО. Що з вами, пані? Вам недобре, здається?

ЛЮНЕЛЛЬО. Але справді, яка бліdnість! Краще нам піти звідси.

ЛЮКРЕЦІЯ. Спінетта! піди в мою кімнату, моя люба, і візьми у мене на туалеті флякон. Принеси його мені. (*Спінетта виходить.*)

АНДРЕА. Справді, та що таке з вами, Люкреціє? О, небо! невже ви справді захворіли?

[**ДАМІЯНО.** Відчиніть це вікно, чисте повітря освіжить вас.] (*Спінетта вертается передлякань.*)

СПІНЕТТА. Ласкавий пане! ласкавий пане! Якийсь чоловік сховався там.

АНДРЕА. Де?

СПІНЕТТА. [Там, у мешканні моєї пані.] Я увійшла [без світла.] Він скопив мене за руку, коли я проходила між двома дверима.

ЛЮНЕЛЛЬО. [Смерть!] Ось наслідки вашої

*) Кінець 8-го варіанту.

нерішучости, майстре; це убийник Іреміо. Дайте мені поговорити з ним.

АНДРЕА. Не йди, Ліонелльо! Це торкається тільки мене.

[ЛІОНЕЛЛЬО. Навіть коли б ви мене прогнали од себе, я не валишу вас так, на цей раз. Ходімо Даміяно.] (*Ліонелльо виходить.*)

АНДРЕА (*біжить за своєю жінкою*). Це він, нещасна? це він?

ЛЮКРЕЦІЯ. О мій Боже, змилуйся наді мною! (*Втрачає притому.*)

ДАМІЯНО. Йдіть за Ліонелльо, Андреа, не дайте йому побачити Кордіяні.

АНДРЕА. Кордіяні! Кордіяні! М'є бечестя настільки публичне, настільки відомо для всього мого оточення, що я не можу вимовити слова, щоб мені не неслося у відповідь: Кордіяні! Кордіяні! (*Кричить.*) Так виходь же нещасний, коли Даміяно тебе кличе! (*Ліонелльо виходить з Кордіяні.*)

АНДРЕА (*до всіх*). Панове, недавно я вас просив вийти... Тепер же я прошу вас лишитися. Ви-ведіть цю жінку, панове. Цей чоловік убив Іреміо. Він убив його, щоб пройти до моєї жінки. — Коня!... В якому б стані вона не була, Даміяно, ви проведете її до матери... [цього вечора], зараз же. (*Даміяно виходить з Люкрецією і Спінеттою.*) А тепер, Ліонелльо, ти будеш моїм секундантом. Кордіяні візьме собі, кого схоче; бо ти бачиш, що діється, мій друже.*)

*) Див. 9-ий варіант на стор. 86.

ЛІОНЕЛЛЬО. [Шпаги у мене в кімнаті. Ми візьмемо їх по дорозі.

АНДРЕА (*до Кордіяні*). А! Ви хочете, щоб безчестя було публичне! Воно буде таке, мій пане, воно буде. Але сатисфакція теж буде публична і лихо тому, хто доводить до такої необхідності! (*Виходять.*)

III. сцена.

Площадка в далекім кутку саду. — Горить один ліхтар.

МАТУРІНО, сам; — потім ДЖОВАННІ.

МАТУРІНО. І куди міг подітися цей молодий пан? Він сказав мені почекати його та вже мабуть пройшло з півгодини, як він лишив мене. Як тремтів він, підходячи до будинку! А! Коли б повірити тому, що кажуть.

ДЖОВАННІ, (*проходячи*). Ей! Матуріно, що ти робиш тут у таку годину?

МАТУРІНО. Я чекаю пана Кордіяні.

ДЖОВАННІ. Ти не підеш на похорон бідного Греміо? Швидко будуть рушати.

МАТУРІНО. Справді? Як мені шкода; але я не можу піти звідси.

ДЖОВАННІ. А я йду туди і власне зараз.

МАТУРІНО. Джованні, бачиш ти людей, що йдуть від будинку? То ніби наш майстер з своїми друзями.

ДЖОВАННІ. Так, їй Богу, це вони. Якого чорта вони шукають? Вони йдуть просто до нас.

МАТУРІНО. Чи не держать вони в руках свої шпаги?

ДЖОВАННІ. Здається, ні. Але так, твоя правда. Це похоже на поєдинок.

МАТУРІНО. Одійдемо в бік і як що мене не будуть кликати, я піду з тобою. (*Виходять. — Входять Ліонелльо і Кордіяні.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Цього світу буде досить. Ставайте тут, пане.]*) Ви не хочете секунданта?

КОРДІЯНІ. Ні, пане.

ЛІОНЕЛЛЬО. Це не по звичаю і, признаюся, я ображений за себе. Подібні справи ніколи не проходили за часів моєї молодості, щоб схрещувалося менше, як чотирі шпаги.

КОРДІЯНІ. Це, пане, не буде дуель. Андреа не доведеться боронитися від нападів і поєдинок не триватиме довго.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що я чую? Хочете ви зробити з нього звичайного убивця?

КОРДІЯНІ. Я дивуюся, що він не йде.

АНДРЕА (*входить*). Я тут.

ЛІОНЕЛЛЬО (*міряє шпаги і дає одну Кордіяні, другу — Андреа*). [Здійміть плащі; зараз я обведу межі. Панове, далі цього місця ви не можете заходити.]

АНДРЕА. Увага!

ДАМІЯНО (*входить*). Андреа, я не міг виконати доручення, що ти дав мені. Люкреція не

*) Кінець 9-го варіанту.

схотіла, щоб я її провожав. Вона пішла сама, пішки в супроводі своєї прибічниці.

АНДРЕА. Небесний Боже! Яка буря наближається. (*Удар грому.*)

ДАМІЯНО. Ліонелльо, я презентуюся тут, як секундант Кордіяні. Андреа не побачить у такому кроці нічого іншого, крім святого обовязку; тільки необхідність зможе мене примусити вийняти шпагу.

КОРДІЯНІ. Дякую, Даміяно, дякую!

ЛІОНЕЛЛЬО. Ви готові?

АНДРЕА. Я готовий.

КОРДІЯНІ. Я готовий. (*Блюється. Кордіяні ранено.*)

ДАМІЯНО. Кордіяні ранено!

АНДРЕА, (*кидаючися до нього*). Тебе ранено, мій друже?

ЛІОНЕЛЛЬО, (*утримуючи його*). Йдіть звідси; ми вже подбаємо про решту.

КОРДІЯНІ. Моя рана не тяжка. Я ще можу тримати шпагу.

ЛІОНЕЛЛЬО. Ні, пане; через хвилину вам буде дуже зле, шпага пройшла глибоко. Коли можете йти, ходіть з нами.

КОРДІЯНІ. Це правда. Ти йдеш, Даміяно? Дай мені руку, я почуваю велику слабість. Ви залишите мене у Манфреді?

АНДРЕА (*тихо до Ліонелльо*). Рана смертельна?

ЛІОНЕЛЛЬО. Я не ручуся ні за що. (*Виходять.*)

АНДРЕА (*сам*). Чому вони лишають мене самого? Мені треба йти з ними. Чого хочуть вони, щоб я куди подівся? (*Робить кілька кроків до будинку.*) [А! цей порожній будинок! Ради самого неба, я не вернуся туди сьогодня ввечері! Як що ті дві кімнати повинні бути порожніми цієї ночі, моя хай буде теж порожня.] Він не боронився. Я не чув його шпаги. Він прийняв удар, це ясно. Тепер він умірає у Манфреді. Дивно. Тим часом, я вже бився. Люкреція пішла сама, [у таку страшну ніч!] Хіба не чую я чиїхсь кроків там всередині? (*Йде в напрямку дерев.*) Ні, нікого. Він умірає. Люкреція сама з своєю прибічницею! Ну! То що? Ця жінка зрадила мене. Я бився з її полюбовником. Я ранив його. Я помстився. Цим усе сказано. Що ж я маю робити тепер? А! цей порожній будинок! Це один жах. І коли я подумаю про те, чим він був ще вчора ввечері! Про те, що я мав і що втратив! Що ж тоді для мене помста? Що оце все? Лишилася так самому? І кому це дасть життя, що я убив убивця? Що! Відповідайте? Для чого було мені виганяти свою жінку, вбивати цього чоловіка? Тут немає ображеного, тут є тільки нещасливий. Дуже я піклуюся про ваші закони чести! Мене дуже втішає, що ви вигадали їх для людей у моєму становищі; що ви обставили їх, як урочисту церемонію! Де мої двадцять років щастя, моя жінка, мій друг, сонце моїх днів, спочинок моїх ночей? Ось

усе, що лишилося мені. (*Дивиться на свою шпагу.*) Чого хочеш ти од мене? Тебе звуть другом ображених. Тут зовсім немає ображеної людини. Хай небесна роса змие твою кров! (*Кидає її.*) А! Цей страшний будинок! Мій Боже! О мій Боже! Я не вернуся туди ніколи!*) [(*Плаче гарячими слізьми. — Проходить похорон.*)]

АНДРЕА. Кого ви ховаєте?

ТИ, ЩО НЕСУТЬ. Ніккольо Греміо.

АНДРЕА. І ти теж, мій бідний старий, ти теж кидавш мене!

Кінець другої дії.

---

*) Див. 10-ий варіант на стор. 86, яким кінчається п'еса в редакції для театральної постанови.

Третя дія.

I. сцена.

Вулиця. — Весь час ніч.

ЛІОНЕЛЛЬО, ДАМІЯНО, КОРДІЯНІ входять.

КОРДІЯНІ. Я не можу йти; кров мене душить.
Посадіть мене на цю лавку. (*Вони усажують його на лавку.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Як ви почуваете себе?

КОРДІЯНІ. Я вміраю, я вміраю! Ради Бога,
шклянку води!

ДАМІЯНО. Побудьте тут Ліонелльо. Мій
знайомий лікарь мешкає недалеко вкінці вулиці.
Я побіжу за ним. (*Виходить.*)

КОРДІЯНІ. Вже пізно, Даміяно.

ЛІОНЕЛЛЬО. Потерпіть. Я постукаю отут
до будинку. (*Стукає.*) Можливо, ми знайдемо
тут якусь поміч, чекаючи приходу лікаря. Ні-
кого! (*Стукає знову.*)

ГОЛОС (*зсередини.*) Хто там?

ЛІОНЕЛЛЬО. Відчиніть! Відчиніть, хто б ви
не були. Чоловіколюбства ради, відчиніть!

ПОРТЬЄ, (*відчиняючи*). Чого вам треба?

ЛІОНЕЛЛЬО. Цього каваліра поранено на

смерть. Принесіть шклянку води і чого небудь перевязати рану. (*Портъє виходить.*)

КОРДІЯНІ. Лишіть мене, Ліонелльо. Йдіть до Андреа. Це він ранений, а не я. Ніяка людська наука не вилічить його цієї ночі. Бідний Андреа! Бідний Андреа.

ПОРТЬЄ, (вертаючися). Випийте цього, ласкавий пане, і хай небо прийде вам до помочи!

ЛІОНЕЛЛЬО. Чий це будинок?

ПОРТЬЄ. Монни Фльори дель Феде.

КОРДІЯНІ. Матери Люкреції! О Ліонелльо, Ходім звідсіля! (*Підіймається трохи.*) Я не можу рушитися; мої сили кидають мене.

ЛІОНЕЛЛЬО. Чи не приходила сюди сьогодня ввечері її дочка Люкреція?

ПОРТЬЄ. Ні, пане.

ЛІОНЕЛЛЬО. Ні? Досі ні! Це дивно.

ПОРТЬЄ. Чому б мала вона приходити в таку годину? (*Надходить Люкреція і Спінетта.*)

ЛЮКРЕЦІЯ. Постукай до дверей, Спінетто, у мене немає сміливости.

СПІНЕТТА. Хто це там на лавці, вкритий кровлю і близький до смерти?

КОРДІЯНІ. О! Нещастя!

ЛЮКРЕЦІЯ. Ти питиєш, хто? То Кордіяні! (*Кидається на лавку.*) Це ти? Ти? Хто привів тебе сюди? Хто лишив тебе на цім камені? Де Андреа, Ліонелльо? Ax! Він вмірає! Як так, Паольо, ти не подбав, щоб внести його до моєї матері?

ПОРТЬЄ. Моеї господині немав у Фльоренції, пані.

ЛЮКРЕЦІЯ. Де ж вона? — Хіба немав лікаря у Фльоренції? Панове, поможіть мені внести його до будинку.

СПІНЕТТА. Подумайте, що ви робите, ласкава пані.

ЛЮКРЕЦІЯ. Про що думати? Чи ти збожеволіла? Що ж робити? Хіба ти не бачиш, що він вмірає? Хоч би то був і не він, усе одно, я б зробила так само. (*Приходять Даміяно і лікарь*)

ДАМІЯНО. Сюди, пане. Дай Бог, щоб не було пізно!

ЛЮКРЕЦІЯ (*до лікаря*). Йдіть сюди, пане. Поможіть нам. Відчини двері, Паольо. Рана не смертельна, справді?

ДАМІЯНО. Чи не було б краще перенести його до Манфреді?

ЛЮКРЕЦІЯ. Хто це Манфреді? Тут я, його коханка. Ось мій будинок. Він вмірає для мене, не так хіба? Так що ж можете ви сказати мені? Ну, справді, я жінка Андреа дель Сарто. Але що значить для мене те, що казатимуть про це? Хіба не вигнав мене мій чоловік? Хіба не буду я на устах усього міста через дві години? Манфреді? А що ж казатимуть? Скажуть, що Люкреція дель Феде знайшла біля своїх дверей Кордіяні при смерти і що вона внесла його до себе. Входьте! Входьте! (*Вони входять у будинок і вносять Кордіяні*)

ЛІОНЕЛЛЬО, (*залишивши сам*). Я виконав свій обовязок; тепер до Андреа! Бідний чоловік! він повинен дуже сумувати. (*Андреа входитъ задуманий і направляеться до будинку.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Хто ви? Куди ви йдете? (*Андреа не відповідає.*) Це ви Андреа? Що прийшли ви тут робити?

АНДРЕА. Я йду до матери моєї жінки.

ЛІОНЕЛЛЬО. Її немає у Флоренції.

АНДРЕА. А! Де ж Люкреція, коли так?

ЛІОНЕЛЛЬО. Не знаю; я певний тільки в одному, Монни Фльори немає. Вертайтесь до себе, мій друже.

АНДРЕА. Звідки ви це знаєте і яким чином ви тут?

ЛІОНЕЛЛЬО. Я вертався від Манфреді, де лишив Кордіяні й по дорозі я хотів довідатися...

АНДРЕА. Кордіяні вмірає, це правда?

ЛІОНЕЛЛЬО. Ні, його друзі мають надію врятувати його.

АНДРЕА. Ти помиляєшся, в будинку є люди; подивись, onde світ блимає то тут то там по хаті. (*Йде і дивиться у вікно.*) А!

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ви бачите?

АНДРЕА. Чи я божевільний, Ліонелльо? Мені здається, що я побачив унизу в кімнаті Кордіяні; вінувесь у крові й сперся на руку Люкреції.

ЛІОНЕЛЛЬО. Ви побачили, Кордіяні, що сперся на руку Люкреції?

АНДРЕА. Весь у крові.

ЛІОНЕЛЬО. Вертаймося додому, мій друже.

АНДРЕА. Тихо! Я хочу постукати у двері.

ЛІОНЕЛЬО. Для чого? Я вам кажу, що Монни Фльори немає. Я сам стукав тут.

АНДРЕА. Я бачив його! Лиши мене.

ЛІОНЕЛЬО. Що ви хочете робити, мій друже? Ви ж муштина. Коли вже ваша дружина так мало поважає себе, що приймає у своєї матері того, кого ви покарали, то хіба можете ви забувати, що він вмірає од вашої руки і схвилювати його, можливо, останні моменти?

АНДРЕА. Чого ж ти хочеш? Щоб я що робив? Так, так, я убю їх обох! А! Голова у мене йде кругом. Я бачу те, чого немає. Всю ніч бродив я сьогодня по безлюдних вулицях, оточений страшними примарами. Стій, дивись, я купив отрути.

ЛІОНЕЛЬО. Беріть мою руку й ходімо.

АНДРЕА, (*обертаючися до вікна*). І нічого більше? Вони там, так?

ЛІОНЕЛЬО. Ради самого неба, будьте паном над собою. Що хочете ви робити? Неможна, щоб ви були присутні при такій сцені; всяке насильство в таку хвилину було б зайвою жорстокістю. Ваш ворог конає, чого вам треба більше?

АНДРЕА. Мій ворог? Він, мій ворог! найдорожчий, найкращий з моїх друзів! Що ж він

зробив? Він кохав її. Йдемо Ліонелльо, я убю їх обох своєю рукою.

ЛІОНЕЛЛЬО. Ми побачимо завтра, що лишається вам робити. Довіртеся мені; ваше щастя так само дорогое для мене, як і мое; порукою тому мое сиве волосся.

АНДРЕА. Що лишається мені робити? І що хочеш ти, щоб сталося зі мною? Мені треба поговорити з Люкрецією. (*Наближаеться до дверей.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Андреа, Андреа, я благаю вас, не підходьте до цих дверей. Чи ви втратили всяку силу волі? Ваше становище страшне; ніхто не співчуває вам більше чуло, більше щиро, ніж я. У мене теж є жінка, є діти. Для мушини твердість повинна бути опорою. Завтра ви зможете вислухати поради, якої мені неможливо подати вам зараз.

АНДРЕА. Це вірно, це вірно! Хай вмірав спокійно! на її руках, Ліонелльо! Вона ходить і плаче над ним! Через сутінки смерти він бачить навколо себе кохану голову, вона посміхається до його й надає йому сил! Вона підносить йому спасенного келиха; вона є для нього марою життя. Все те належало мені! Воно було таке, що для мене щастям було умерти. Ну, ходімо, Ліонелльо. (*Стукає у двері.*) Ол-ля! Паольо! Паольо!

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ви робите, нещасливий?

АНДРЕА. Я не буду входити. (*Паольо виходить*)

дитъ.) Постав свого ліхтаря на цю лавку. Мені треба написати до Люкреції.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що хочете ви сказати їй?

АНДРЕА (*до Паолъо*). Слухай, ти передаси їй цього листа; скажи їй, що я чекаю відповіді у себе, так, у себе, я не можу лишатися тут. Ходімо, Ліонелльо. До мене, чуєш? (*Виходять.*)

II. сцена.

Будинок Андреа. День.

ДЖОВАННІ. Мені здається, що хтось стукав до брами. (*Відкриває.*) Кого вам треба, Еччеленца? (*Монжуа входить зі своїм почетом.*)

МОНЖУА. Майстра Андреа дель Сарто.

ДЖОВАННІ. Його немає вдома, вельможний пане.

МОНЖУА. Коли його двері зачинені, перекажи йому, що за ним питає посол короля Франції.

ДЖОВАННІ. Мій пан може повернутися кожної хвилини. Може Еччеленца схоче пройти до Академії?

МОНЖУА. Ходімо, панове. Я не маю нічого проти того, щоб оглянути ательє і побачити учнів.

ДЖОВАННІ. Еля! Академія зовсім порожня сьогодня, вельможний пане. У майстра в цьому році дуже мало учнів, а з сьогодняшнього дня ніхто більш не приходить сюди.

МОНЖУА. Справді? Мені казали зовсім інакше. Хіба твій майстер більше не професор у школі?

ДЖОВАННІ. От він сам з одним із своїх друзів.

МОНЖУА. Хто? Цей чоловік, що звертає вулиці? Стارий, чи молодий?

ДЖОВАННІ. Молодший з двох.

МОНЖУА. Яке бліде й пригнічене обличчя! Який глибокий сум у всіх його рисах! І цей розшарпаний одяг! Це й є майстер Андреа дель Сарто? (*Входить Андреа й Ліонелльо.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Вітаю вас, пане. Хто ви?

МОНЖУА. Ми маємо справу до Андреа дель Сарто. Я граф де Монжуа, посол короля Франції.

АНДРЕА. Короля Франції? Я обікрав вашого найяснішого пана. Я розтратив гроші, що він довірив мені, й не купив для нього, мій пане, ні одної картини. (*До одного слуги.*) Прийшов Паольо?

МОНЖУА. Ви говорите серіозно?

ЛІОНЕЛЛЬО. Не вірте йому, панове. Мій друг Андреа сьогодня... ізза ріжних причин... нещасної події... не в стані відповідати вам і мати честь прийняти вас.

МОНЖУА. Ми прийдемо другим разом, коли так.

АНДРЕА. Чому? Я вам кажу, що я обікрав його. Це зовсім серіозно. Ти не знаєш, Ліо-

нелльо, що я обікрав його? Хоч би ви прийшли в сотий раз, воно буде однаково.

МОНЖУА. Це неймовірно.

АНДРЕА. Зовсім ні; воно дуже просто. Я мав жінку... Ні, ні! Я хочу тільки сказати, що я розпорядився грішми короля Франції так, ніби вони належали мені.

МОНЖУА. Що? Це так ви дотримуєте свої обіцянки? Де картини, що Франсуа Перший доручив вам купити для нього?

АНДРЕА. Мої там всередині; візміть їх, коли хочете; вони не варті нічого. Раніше у мене було щось геніяльного, чи того, що похоже на геній; але я завжди робив свої картини на спіх, щоб мати гроші на прожиття. Все ж візміть їх. Джованні, принеси картини, які знайдеш на шталюзі. Моя жінка любила втіху, панове. Скажіть королеві Франції, щоб він добився моєї видачі й судив мене перед своїми трибуналами. — От, Корреджо! ото майстер! Він був біdnіший, ніж я; але ніколи ні одна картина не виходила з його ательє хоч би на чверть години раніше закінчення. Чесність! чесність! от воно, велике слово. Жіноче серце — це безодня.

МОНЖУА (*до Ліонелльо*). Його слова якийсь нестям. Що можемо ми думати про це? Чи це той чоловік, що жив, як князь, при дворі Франції? поради якого в архітектурі й мистецтві ввесь світ слухав, ніби пророкування пророчні?

ЛІОНЕЛЬО. Я не можу сказати вам причини стану, в якому ви його бачите. Поставтесь лагідніше до нього, коли він викликає у вас співчуття. (*Приносять дві картини.*)

АНДРЕА. А! Ось вони. Беріть їх, панове. Не тому, що я надаю їм якусь ціну. А тим більше, таку велику суму, якої стало б, щоб оплатити Рафаеля! О! Рафаель! він умер щасливий, на руках своєї коханої.

МОНЖУА, (*дивлячися*). Це знаменита картина.

АНДРЕА. Дуже швидко! Дуже швидко! Заберіть їх, хай усе буде скінчено. А! одну хвилину. (*Спиняє тих, що несуть картини.*) Ти дивишся на мене, бідна дівчина! (*До картини, на якій представлено „Каріта“.*) Ти хочеш сказати мені прощай! Це Милосердя, панове. Воно було найкращою, найбільш ніжною зо всіх людських чеснот. Ти не мала моделі! Ти явилася мені: у сні, одної сумної ночі, бліда, як тут, оточена своїми дорогими діточками, що туляться до твоїх грудей. Один із них зіхав на землю й дивиться на свою гарну матір, збираючи квіти на полі. Передайте її, панове, своєму найяснішому панові. Мов імя стоїть нанизу. Це варто де-яких грошей. Не приходив до мене Паольо?

ОДИН СЛУГА. Ні, мій пане.

АНДРЕА. Що ж він робить? Мов життя у нього в руках.

ЛІОНЕЛЬО (*до Монжуа*). Ради Бога панове, уходьте. Я приведу вам його завтра,

коли зможу. Ви сами бачите, несподіване нещасть вахитало його розум.

МОНЖУА. Ми слухаємося, пане; вибачте нам і не забудьте своєї обіцянки. (*Виходять.*)

АНДРЕА. Бачиш, я родився, щоб жити спокійно! Я не вмію зовсім бути нещасливим. Що може затримувати Паольо?

ЛІОНЕЛЛЬО. Чого ви просили в цім фатальнім листі, що чекаєте відповіди на нього з таким нетерпінням?

АНДРЕА. Твоя правда, ходімо ми сами туди. Завжди краще порозумітися безпосереднє живим словом.

ЛІОНЕЛЛЬО. Не йдіть уже тепер звідси; це був би тільки витрачений час, бо Паольо повинен знайти вас тут.

АНДРЕА. Вона не відповість. — Це вже край! Я благаю, Ліонелльо, в той час, як я повинен карати! Не осуджуй мене, мій друже, так, як осудив би ти іншу людину. Я чоловік без характеру, бачиш! Я народився для спокійного життя.

ЛІОНЕЛЛЬО (*в бік*). Його страждання смутить мене самого.

АНДРЕА. О сором, о приниження! Як дійшов я до того? Знаєш ти, що я просив її? Ax! Найпідліша ганебність сама почевоніла б од того, Ліонелльо! Я прошу її вернутися до мене.

ЛІОНЕЛЛЬО. Чи це можливо?

АНДРЕА. Так, так, все це я знаю; я довів

до вибуху; ну й що ж, чого я добився, скажи мені? Я зробив так, як ти хотів... і я тепер найбільш нещасливий з усіх людей. Я люблю її! Я кохаю її більш, ніж коли!

ЛІОНЕЛЛЬО. Безумний!

АНДРЕА. Думаєш ти, що вона згодиться? Треба вибачити мою слабість. Мій батько був бідним робітником. Цей Паольо не йде. Я зовсім не панського роду. Кров, що тече в моїх жилах, не шляхотна.

ЛІОНЕЛЛЬО. Більш шляхотна, ніж ти думаєш.

АНДРЕА. Мій батько був бідним робітником. — Думаєш ти, що Кордіяні умре? Невеликий талант, що в мені помітили, вселив у бідного чоловіка думку, що мені помогає якась фея. А я, я придивлявся на прогулінках до лісів і струмочків у надії, що моя чудова богиня от-от вийде з якоїсь таємничої печери. Таким чином всемогутня натура притягувала мене до себе... Я зробився малярем і той серпанок ілюзій, шматка за шматкою, падав, як порох до моїх ніг.

ЛІОНЕЛЛЬО. Бідний Андреа!

АНДРЕА. І тільки вона єдина! Так, коли вона з'явилася, я думав, що мій сон здійснюється, що моя Галятея оживає під моїми руками. Безумний! Мій геній умер у моїй любові; все було страчено для мене... Кордіяні вмірає і Люкреція хоче піти його слідами... О! смерте лиха! А цей чоловік! Він не йде зовсім.

ЛІОНЕЛЛЬО. Пішли кого небудь до Монни Фльори.

АНДРЕА. Твоя правда. Матуріно, піди до Монни Фльори. Слухай. (*Тихо.*) Помічай усе, покрутись по будинку, запитай про відповідь на моого листа й вертайся швидко... Але чому не ми сами, Ліонелльо? О, Самота! самота! Що робитиму я цими руками?

ЛІОНЕЛЛЬО. Заспокійтесь, ради Бога.

АНДРЕА. Я держав її в своїх обіймах довгими літніми ночами на Готицькому бальконі. Я дивився, якпадають утиші зірки вмерших світів. Що таке слава? Питав я себе, що таке честолюбство? Еля! Чоловік подає натурі келиха, такого просторого й такого ж порожнього, як сама вона. Натура ж капає туди тільки одною краплею своєї роси; але та крапля є любов, та крапля є сльоза з її очей, єдина тільки, яку вона пролила на цю землю, щоб втішити її в тому житті, яке вийшло з її рук. Ліонелльо, Ліонелльо, мій час настав!

ЛІОНЕЛЛЬО. Кріпіться на силах!

АНДРЕА. Це дивно, я ніколи не почував подібного. Мені здалося, що мене ніби щось вдарило. Все відходить од мене. Мені здається, що Люкреція виїхала.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що? Люкреція виїхала!

АНДРЕА. Так, я певний, що Люкреція їде, не відповівши мені.

ЛІОНЕЛЛЬО. Як так!

АНДРЕА. Я певний у тому; я побачив її.
ЛЮНЕЛЛЬО. Побачили її! Де? Як?

АНДРЕА. Я певний. Вона поїхала.

ЛЮНЕЛЛЬО. Це дивно!

АНДРЕА. Стій! Ось Матуріно.

МАТУРІНО (*входить*). Чи тут мій пан?

АНДРЕА. Так, я тут.

МАТУРІНО. Я довідався про все.

АНДРЕА. Ну?

МАТУРІНО, (*одводячи його у бік*). Чи все я мушу казати?

АНДРЕА. Так, так.

МАТУРІНО. Я обійшов навколо будинку, як ви мені наказали.

АНДРЕА. І що?

МАТУРІНО. Я примусив заговорити старого портьє й тепер знаю все дуже добре.

АНДРЕА. Та кажи вже!

МАТУРІНО. Кордіяні виходився, рана не була тяжка. Від першого надрізу ланцету йому стало легче.

АНДРЕА. А Люкреція?

МАТУРІНО. Поїхала разом з ним.

АНДРЕА. З ким це — з ним?

МАТУРІНО. З Кордіяні.

АНДРЕА. Ти збожеволів. Чоловік, що був готовий віддати Богу душу, тому... ще цієї самої ночі.

МАТУРІНО. Він хотів їхати зараз же, як тільки почув силу ходити. Він казав, що солдат

зробив би те ж саме на його місці й що треба бути мертвим, або живим.

АНДРЕА. Це неймовірно; в який бік вони поїхали?

МАТУРІНО. Вони вибрали дорогу на П'ємонт.

АНДРЕА. Обов' на конях?

МАТУРІНО. Так, сіньор.

АНДРЕА. Це неможливо, він не міг ходити цієї ночі.

МАТУРІНО. І все ж це правда; мені призвався в тому Паольо, портьє.

АНДРЕА. Ліонелльо! Чуєш ти Ліонелльо? Вони їдуть разом до П'ємонту.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ти кажеш?

АНДРЕА. Нічого! Нічого! Хай засідлають мені коня! Ну, швидче, мені треба зараз же їхати. Я теж туди. Через яку браму вони виїхали?

МАТУРІНО. Від сторони ріки.

АНДРЕА. Добре! Добре! Мій плащ! Прощай Ліонелльо.

ЛІОНЕЛЛЬО. Куди ти йдеш?

АНДРЕА. Я не знаю, я не знаю. А! Зброй! Крови!

ЛІОНЕЛЛЬО. Куди ти йдеш? Відповідай.

АНДРЕА. Що ж до короля Франції, я обікрав його. Коли б я пішов до них і завтра, воно буде завжди однаково. Так... (*Іде до виходу і зустрічає Даміяно.*)

ДАМІЯНО. Куди ти йдеш, Андреа?

АНДРЕА. А! Твоя правда. Земля тікає зпід моїх ніг. О, Даміяно! Даміяно! (*Падає не-притомний.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Ця ніч убила його. Він не зміг перемогти свого нещастя.

ДАМІЯНО. Дайте я намочу йому голову. (*Мочить свою хустку у фонтані.*) Бідний друг. Як змінила його одна тільки ніч! Він відкриває очі.

АНДРЕА. Вони поїхали, Даміяно?

ДАМІЯНО. Що скажу я йому? Він усе вже знає?

АНДРЕА. Не держи мене! Я не буду переслідувати їх зовсім. Мої сили покинули мене. Що хотів я робити? Мені хотілося мати мужність, а я її не маю зовсім. Ви бачите тепер, що я не можу їхати. Дайте мені поговорити з цим чоловіком. (*Киває на Матуріно.*)

МАТУРІНО, (*підходячи до Андреа.*) Слухаю, майстре.

АНДРЕА. Хіба я не втратив чести? Що маю я робити на цім світі? О світе сонця! О гарна природо! Вони кохаються, вони щасливі. Як радісно їдуть вони по долині! Як весело біжать їх коні! Стрічний вітер уносить їх поцілунки. Вітчина! Вітчина? Ті, що поїхали разом, не мають її.

ЛІОНЕЛЛЬО. Його рука холодна, як мармур.

АНДРЕА (*тихо до Матуріно.*) Слухай мене, Матуріно, слухай мене і памятай мої слова.

Ти візьмеш коня і заїдеш до Монни Фльори розпитатися добре про дорогу. Ти пустиш свого коня скакати, що єсть духу. Памятай добре, що я кажу тобі. Не примушуй мене повторюти два рази, я не зміг би того. Ти доженеш їх на долині, підідеш до них і скажеш: Чому тікаєте ви так швидко? Вдова Андреа дель Сарто може одружитися з Кордіяні.

МАТУРІНО. Так треба сказати, ласкавий пане?

АНДРЕА. Йди, йди, не примушуй мене повторювати. (*Матуріно виходить.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ти сказав цьому чоловікові?

АНДРЕА. Не спиняй його, він іде до матери моєї жінки. А тепер хай дадуть мені мій келих повний доброго вина.

ЛІОНЕЛЛЬО. Він ледви може підійнятися.

АНДРЕА. Підвідіть мене до цих дверей, мої друзі. (*Бере келих.*) Це той, що був у мене для веселих банкетів.

ДАМІЯНО. Чого ти там шукаєш у себе?

АНДРЕА. Нічого! Нічого! Я думав, що згубив його. (*Одвертається і наливає з флякончика в келих.* — *Пе.*) За смерть мистецтва в Італії.

ЛІОНЕЛЛЬО. Стій, що це за флякон, з якого ти влив кілька крапель і який випав з твоєї руки?

АНДРЕА. Це цілюще могутнє питво. Піднеси його до своїх уст і ти будеш здоровий, яка б не була твоя хорoba. (*Вмірає.*)

III. сцена.

Ліс і гори.

Люкреція і Кордіяні на згіррю. В глибині стоять коні.

КОРДІЯНІ. Ну! сонце сідає, час їхати.

ЛЮКРЕЦІЯ. Як брикався мій кінь, коли ми виїздили з міста! Справді, всі ці сумні передчуття дуже дивні.

КОРДІЯНІ. Я не хочу мати часу ні для думок, ні для страждання. Я маю подвійну повязку на моїй подвійній рані. Ідьмо! Ідьмо! не чекаймо ночі.

ЛЮКРЕЦІЯ. Хто цей верховець, що скаче так швидко за нами? Вже довгий час я бачу його позад нас.

КОРДІЯНІ. Сідаймо на коней, Люкреціє, і не обертаймо голови.

ЛЮКРЕЦІЯ. Він наближається! Він підходить до мене...

КОРДІЯНІ. Ідьмо! Вставай і не слухай його.
(Ідуть до своїх коней.)

МАТУРІНО *(віскакує з коня).* Чому тікаєте ви так швидко? Вдова Андреа дель Сарто може одружитися з Кордіяні.]

Кінець.

**ДОБАВЛЕННЯ І ВАРІАНТИ
АВТОРА
ДЛЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПОСТАНОВИ**

1. ВАРИАНТ, СТОР. 11.

Перша дія.

Сцена уявляє двір. — Наліво від глядачів, на першому пляні, павільон. — На другому пляні стіна з вікном і балконом. — Направо сад, в глибині стіна; в стіні брама з гратами. — Ніч.*)

I. сцена.

ІРЕМІО (*сам, з вязкою ключів у руці*). Мені здається, що цієї ночі я заспав трохи більше, ніж звичайно; ні, саме тільки починає світати; все спочиває в цьому будинкові; ще не час одчиняти браму. — Чи це мені приснилося? Але ж, ніби справді, я чув якийсь галас у дворі. В такий час, це дивно. (*Кордіяні, завинений у плащ, замаскований, спускається з вікна.*)

КОРДІЯНІ (*на балконі, звертаючися до особи, якої не видно*). — Через годину! Крізь браму до саду! — (*спускаючися.*) Через годину і назавжди!

ІРЕМІО. Що я чую! Стій, хто б ти не був!

КОРДІЯНІ. Дай мені пройти, або я убю тебе! (*Бе його стілетом і зникає в саду.*)

ІРЕМІО (*сам*). Убивці! Злодії! Матуріно!
Рятуйте!

*.) Уесь акт іде при одній декорації.

ДАМІЯНО, (*виходячи*). Що таке? Чого ти кричиш, Греміо?

ГРЕМІО. Тут володій у саду; зробіть ласку, пане, ходім зі мною; він не потрапить стікти від нас, усе замкнено.

ДАМІЯНО. Старий дурень! ти напився.

ГРЕМІО. З цього вікна, пане; я бачив, як він вилазив з вікна пані Люкреції. Ой! мене поранено! Він вдарив мене в руку стілетом.

ДАМІЯНО. Ти смієшся? Твою куртку трохи розірвано. Що за байку ти плетеш, Греміо! Який чорт міг би злазити в такий час з вікна Люкреції? Знаєш ти дурню, що було б не зовсім добре повторити це її чоловікові.

ГРЕМІО. Я бачив його так, як оце бачу вас; і я чув де-які слова...

ДАМІЯНО. Ти напився, Греміо... (далі на стор. 12.)

2. ВАРІАНТ (ВСТАВКА), СТОР. 14.

ДАМІЯНО. ...сьози радости, що він ховатиме.

КОРДІЯНІ. За якусь годину, мене тут більше не буде.

ДАМІЯНО. Що ти хочеш сказати?

КОРДІЯНІ. Нічого, нічого, ти це швидко будеш знати.

ДАМІЯНО. Поясни, ти говориш, ніби в забутті! Що ти хочеш робити? Про що ти думаєш?...

3. ВАРІАНТ, СТОР. 17.

КОРДІЯНІ... його дістати.

ДАМІЯНО. Софізм! Софізм серця, що само себе осліплює!

КОРДІЯНІ. Ні! ні!... (далі на стор. 17.)

4. ВАРІАНТ, СТОР. 18.

...Ліонелльо і Чезаріо наближаються.

ЧЕЗАРІО (*співаючи*).

Прокидався він раненько,
 До робити вмить ставав
 Добрий, товстий пан Опенька,
 Ненько, ненько.
 Прокидався він раненько,
 Доки півень не співав.

Напивався помаленьку,
 Чарку другу вихиляв,
 Добрий, товстий пан Опенька,
 Ненько, ненько,
 Напивався помаленьку,
 Бо такий вже звичай мав.

I вміраючи старенький
 Чарку все в руці тримав,
 Добрий, товстий пан Опенька,
 Ненько, ненько,
 Уміраючи старенький
 Все із чарочки смоктав.

ЛІОНЕЛЛЬО. Чи встав уже майстер?

ЧЕЗАРІО. Він, як Папа у церкві — завжди останній, що туди приходить, і найперший, коли він там є.

ЛІОНЕЛЛЬО. Скільки учнів... (далі на стор. 18.)

5. ВАРИАНТ, СТОР. 22.

АНДРЕА... вам свого друга!

МАТУРІНО. Ласкавий пане, там про вас питає один чоловік. Він у довгім убранню і з сірим волоссям. Він каже, що ви його кликали вчора.

АНДРЕА. Я йду. (*До Даміяно.*) Але ж нічого серіозного, так?

ІРЕМІО, (*входючи*). Коні готові, пане.

АНДРЕА. За хвилинку. Почекай мене, Іреміо. (*До Даміяно.*) І ми побачимо його завтра? Так приходь до нас обідати; і як що побачиш Люкрецію, скажи їй, що я поїхав на ферму і що я повернуся. — Ви йдете до ательє, так? До скорого побачення, мої друзі. (*Виходить через павільон, другі виходять ліворуч на заднім плані.*)

ІРЕМІО (*сам*). Гм! гм! Все ж я добре його бачив... Який може бути інтерес для пана Даміяно казати мені противне? Але якийсь повинен бути, бо він дав мені... (*Рахує в руці.*) Чотири... п'ять... шість... Диявол! Тут щось є... Певно, що то не був злодій. У мене була ще друга думка, але... О! як раз тут треба спини-

тися. Мовчи, Іреміо, казав я собі; овва, старий, нічого подібного... було б смішно думати! Думати воно нічого, все що не приверзеться... Думають, хто що хоче. — І хай кажуть, що хотять, а я ясно чуз голос жінки на балконі. Я думаю, що то була Спінетта, покоївка; бо хто ж інший, крім неї, міг би бути там, як що не сама пані? Ого! Як це виглядає?... Вікно зовсім само не відчиняється, і яким чином могла б Спінетта провести злодія або коханця таким шляхом?... Чув я, чи ні, ці слова: „Через годину і назавжди!“... Авже ж так, я їх чув.

АНДРЕА (*входить*). Ну! Ми готові?

ІРЕМІО. Матуріно там тримає коней.

АНДРЕА. Скажи йому, щоб провів їх до брами і почекав. (*Іреміо виходить*.)

АНДРЕА (*сам, сідаючи*). Ніяких грошей від...
(далі на стор. 24.)

6. ВАРІАНТ, СТОР. 28.

АНДРЕА. Я вижену!... Він зник у саду, кажеш?... Він був сам, цей чоловік?

ІРЕМІО. Так, у саду сам; але не біля вікна.

АНДРЕА. Як так? Поясни, як слід.

ІРЕМІО. Але, ласкавий пане...

АНДРЕА. Я тобі велю.

ІРЕМІО. Ну, добре! Хтось був на балконі, коли він виходив і вони обмінялися де-кількома словами.

АНДРЕА. Що ти чув?

ІРЕМІО. Лише чотири слова. Чоловік зробив на прощання привітний знак і сказав: „Через годину і назавжди.“

АНДРЕА. Через годину?

ІРЕМІО. І назавжди...

АНДРЕА. Через годину!... (*У бік*). Тут знали, що я мушу їхати на ферму і може на цілий день... значить, хотіли скористатися моєю відсутністю... Боже правий! (*Голосно.*) — Ти нічого більше не чув?

ІРЕМІО. Ні... А! Я забув... ще додали: „Пройдіть крізь браму до саду.“

АНДРЕА. Крізь браму...

ІРЕМІО. До саду..., але я не думаю, що річ йшла про цю браму; тут скоріш, я припускаю говорили про другі малі двері, що виходять позад будинку.

АНДРЕА. Слухай, Іреміо: піди скажи Матуріно, хай одведе назад коней і що ми поїдемо пізніше; після того ти підеш до цієї малої брами і залишися там, але сковайся, розумієш? Візьми свою шпагу й як хто небудь спробує... ти розумієш мене? Клич голосно і не бійся нічого, я буду там; спини його, хто б то не був.

ІРЕМІО. Хто б то не був, ласкавий пане? Може статися...

АНДРЕА. Хто б то не був. Я пішов би сам, але треба, щоб тут думали, що мене немає, і я з охотою доручив би це комусь іншому,

але я думаю, що знаю, в чім тут діло... воно не має ніякої ваги, бачиш, дурниця!... просто жарт!... Чи ти не бачив його обличчя?

ІРЕМІО. Він був замаскований.

АНДРЕА. Я поговорю про це з Кордіяні... Значить так, Іреміо, вирішено... не бійся нічого, я тобі кажу; це тільки жарт; ти зробив дуже добре, що розказав мені все... Мені не хотілось би, щоб хтось другий крім тебе знов про це; ось чому я і доручаю тобі... А ти не бачив, як він був одягнений?

ІРЕМІО. Він був у плащі, він утік так швидко! і потім удар стілетом...

АНДРЕА. Ти не пізнав голосу?

ІРЕМІО. Можливо; я не пізнав; все було ділом одного менту.

АНДРЕА. Це неймовірно! Ну, зроби так, як я тобі сказав... Треба буде поговорити з Кордіяні... Ти певний, що до вікна?

ІРЕМІО. Дуже певний.

АНДРЕА. Так, з Кордіяні і спочатку з Даміяно. Скажи, що я поїхав сам, не забудь цього. Йди, мій друже.— Це дуже дивно. (*Виходить.*)

ІРЕМІО (*сам*). Так, це дивно, і я добре знов, що мій пан вислухає мене; гроші від пана Даміяно не здаються мені чистими, чи добре заробленими... Терпіння! Ми довідаємося про все. Ось пані Люкреція: я йду, куди мені звелено.

ЛЮКРЕЦІЯ (*входить в супроводі Спінетти*). Де твій пан, Іреміо?

ІРЕМІО. Я гадаю, моя пані, що він на фермі.

ЛЮКРЕЦІЯ. Хіба ти не повинен був провожати його?

ІРЕМІО. Він наказав мені залишитися тут.

ЛЮКРЕЦІЯ. Він поїхав сам?

ІРЕМІО. Так, пані. (*Виходить.*)

ЛЮКРЕЦІЯ. Значить, я не пісбачу його більше.

СПІНЕТТА. Чи це можливо, моя дорога пані? ви довірили мені свій намір, я бачу, що ви готові здійснити його, і все ж я не можу повірити.

ЛЮКРЕЦІЯ. Незабаром ти повіриш.

СПІНЕТТА. Мені не годиться переконувати вас. Я маю право тільки мучитися від цього й я також не в силі одважитися докоряти, чи зрадити вам... Але чи добре ви розважили?

ЛЮКРЕЦІЯ. Ні і власне тому я так роблю.

СПІНЕТТА. Лишити дім, семю... розбити в один день таке гарне, таке щасливе життя!...

ЛЮКРЕЦІЯ. Таке щасливе!...

СПІНЕТТА. Ви були щаслива, пані.

ЛЮКРЕЦІЯ. Тепер, я більш не буду. Так, Спінетто, я лишаю через хвилину, як ти кажеш, семю, дім... я втрачаю своє ім'я, своє становище, свою щасливу долю і найголовніше в усіх благ: честь. Я їду з Кордіяні. Хто робить провину, той мусить терпіти і кару! Але він, хто може його покарати за це? Хіба мож-

на обвинувачувати його? Він не давав ніякої клятви, він не зрадив своєї дружини; він тільки кохав і був коханим.

СПІНЕТТА. Ви шукали недавно пана Андреа.

ЛЮКРЕЦІЯ. Так, я хотіла бачити його в останній раз.

СПІНЕТТА. Коли б схотіло небо, щоб ви побачили його!

ЛЮКРЕЦІЯ. Що ти хочеш сказати? Чи ти гадаєш, що мое рішення може бути захитане? Андреа дорогий мені, але я не вмію ні зраджувати, ні любити наполовину.

СПІНЕТТА. Скільки сліз пролеться, моя пані!

ЛЮКРЕЦІЯ. А мої слізози ти вважаєш ні за що? Чи ти думаєш, що можна втратити без страждання свій спочинок, своє щастя? Ти читаєш у моєму серці, як у своєму; для тебе все мое життя є розкритою книгою; всі сторінки тої книги тобі добре відомо. І невже ти думаєш, що можна без усякого жалю зреクトися десяти років невинності та спокою?

СПІНЕТТА. Як я вас жалкую!

ЛЮКРЕЦІЯ. Тихо, чути годинника! Він прийде зараз, Спінетто, можливо, він уже чекає мене. Ти підеш за мною; чи все готове?

СПІНЕТТА. Куди ви йдете?

ЛЮКРЕЦІЯ. Скрізь, куди він схоче. Чи в порядку мое волосся? Чи не дуже я бліда? Яка я нерозумна, що плацала!... Він іде, моя люба!... чи гарна я? чи вдопобаюсь я йому так?

АНДРЕА (*входить*). Добрий день, Люкрецієв. Ви не чекали мене в таку пору, не так? Я бажав би тільки одного, не надокучити вам. Скажіть мені, будь ласка, ви не підете до своїх покоїв? Я зачекав би, щоб перебути з вами обідню годину.

ЛЮКРЕЦІЯ. Ні, поправді ні... (далі на стор. 31.)

7. ВАРІАНТ, СТОР. 43.

КОРДІЯНІ. До побачення.

ДАМІЯНО. До побачення. Прощай.

КОРДІЯНІ (*до Матуріно, що повертається*). Все готово, так?

МАТУРІНО. Так, Еччеленца. Я провожатиму вас?

КОРДІЯНІ. Звичайно, Матуріно. (*Матуріно виходить направо. Кордіяні йде через усю сцену, потім швидко вертається назад.*) Я не можу їхати, Даміяно.

ДАМІЯНО. Ти не їдеш?

КОРДІЯНІ. Ні, бачиш, це неможливо... Бліді статуй, дорогі променади, темні алєї, невже ви хочете, щоб я залишив вас? Хіба ти не знаєш, ти, глибока ноче, що я не можу їхати? О стіни, що я подолав! О земле, що я оросив кровю!...

ДАМІЯНО. Ради святого неба!...

КОРДІЯНІ. Скажи мені, Даміяно, куди можу я піти, щоб не зустріти на своїй дорозі смерти? Чи ти пригадуєш собі те, що ти

казав мені? Я кохав, я не слухав тебе!
А тепер...

ДАМІЯНО. Мій друже!...

КОРДІЯНІ. Тепер смерть стоїть перед моїм коханням, вона в моїх кроках, вона в моєму серці! А цей портрет, що я показав тобі, ця кохана тінь фатальної краси, вона тепер для мене тільки маска образу, вкритого сльозами друга.
(*Иде до будинку.*)

ДАМІЯНО. Куди ти йдеш?

КОРДІЯНІ. Ще раз побачити її. Не лякайся. я зовсім у забутті... це нічого; слухай, Андреа прийде, оточений своїми друзями, а біля нього... одним словом, мій друже... ще один момент я хочу побачити її... Одну хвилину всього!...
(*Виходять у глибині наліво.*)

II. сцена.

Слуги вносять і ставлять з правого боку накритого стола. — Андреа і Люкреція виходять із павільону.

АНДРЕА. Наші друзі спізнюються... (далі на стор. 45.)

8. ВАРИАНТ, СТОР. 47.)

АНДРЕА... його Бог береже!

ЛЮКРЕЦІЯ (*потиху до Даміяно*). Чи це правда, Даміяно, що він поїхав?

ДАМІЯНО (*так само*). Зовсім правда.

ЛІОНЕЛЛЬО. Зараз поганий час для подорожі. (*Удар ірому.*)

АНДРЕА. Ну, старий Ліонелльо, от у чому наша молодість. (*Показує на пляшку.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Кажіть тільки про мою молодість, майстре. Хай ваша довго ще триває для друзів і для країни!

АНДРЕА. Молодий, чи старий, що може говорити це слово? Біле волосся ще не свідчить про старість; людське серце не знає років.

ЛІОНЕЛЛЬО. Зріклися б ви своїх надій?...
(далі на стор. 48.)

9. ВАРІЯНТ, СТОР. 49

АНДРЕА... діється, мій друже.

ЛІОНЕЛЛЬО. Майстре, треба поладнати цю справу і вибрати час і місце для поєдинку.

АНДРЕА. Час? Зараз. — Місце? Тут. (*До Кордіяні.*) А! Ви хочете, щоб безчестя було публичне! Воно буде таке, мій пане, воно буде. Сатисфакція теж буде публична і лихо тому, хто доводить до такої необхідності! Я йду за шпагами. (*Виходить у павільон.*)

ЛІОНЕЛЛЬО (*до Кордіяні*). Ви не хочете секунданта?... (далі на стор. 51.)

10. ВАРІЯНТ, СТОР. 54.

Цим варіантом закінчується песа в редакції для театральної постанови.

АНДРЕА... туди ніколи! (*Плаче гарячими слізами; четири чоловіка проходять за гратами і несуть труну. Чезаріо іде слідом за жалібним походом.*)

АНДРЕА. Кого ви ховаєте?

ЧЕЗАРІО*) (*стає на коліна*). Ніккольо Греміо.

АНДРЕА, (*теж стаючи на коліна*). І ти теж, мій бідний старий, ти теж кидаєш мене!...

ЧЕЗАРІО (*встає і підходить до Андрея*). Я не покину вас, майстре.

АНДРЕА. Це ти, моя дитино?

ЧЕЗАРІО. Так, майстре, я покинув вас; я пішов до Понтормо; я шукав там радості і знайшов її там, і все таки там я почував себе більше сумним.

АНДРЕА. А тут ти знайдеш тільки нещастя.

ЧЕЗАРІО. Воно давить менше, ніж невдячність.

АНДРЕА. Дай мені твою руку; дякую дитино. Ну, йди в цей будинок, бо для мене, назавжди... (*Йде до виходу*.)

ЛІОНЕЛЛЬО (*входить*). Куди ви йдете, Андреа?

АНДРЕА. Я піду до матери моєї жінки.

ЛІОНЕЛЛЬО. Її немає у Фльоренції.

АНДРЕА. А де ж Люкреція, коли так?

ЛІОНЕЛЛЬО. Не знаю; я певний тільки в тому, що Монни Фльори немає.

АНДРЕА. Звідки ви це знаєте й яким чином ви тут?

ЛІОНЕЛЛЬО. Я вертався од Манфреді, де

*) Метою цієї сцени є дотримати єдність місця, зєднати другий акт в третім і надати більшого значення ролі Чезаріо.

я лишив Кордіяні, по дорозі я зустрів Чезаріо і ми хотіли довідатися...

АНДРЕА. Кордіяні вмірає, це правда?

ЧЕЗАРІО. Ні, майстре, є надія врятувати його.

АНДРЕА. Лишіть мене.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ви хочете робити, мій друже? Коли вже ваша дружина так мало по-важає себе, що бачиться з тим...

АНДРЕА. Чого ти хочеш? Щоб я що зробив? Так, так, я убю їх обох! А! Голова у мене йде кругом. Я бачу те, чого немає... я не знаю навіть...

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ти кажеш?

АНДРЕА. Нічого; (*шукає в кишенні флякону.*) Я думав, що згубив її. Вони укупі, так?

ЛІОНЕЛЛЬО. Ради самого неба, довіртесь мені... ваше щастя так само дороге для мене, як і мое. Всяке насильство в таку хвилину було б зайвою жорстокістю. Ваш воріг конав, чого вам треба більше?

АНДРЕА. Мені треба написати до Люкреції. (*Сідає біля столу.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Що можете ви сказати їй? (*У бік.*) Нещасливий! Хай не допустить Бог щоб захитаний розум зовсім покинув його.

АНДРЕА (*пише в записній книжці, роздираючи листи.*) Слухай, Чезаріо, я довірю його тобі, піди до Люкреції, запитай у неї відповіді на моого листа і вертайся швидко... Але чому не ми сами, Ліонелльо? (*Чезаріо виходить.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Мій друже!...

АНДРЕА. Що! Нічого більше?... Значить усе для мене стає порожнім, як пустеля? О самото! Самото! Що я робитиму цими руками?

ЛІОНЕЛЛЬО. І що ви просили у неї в цім фатальнім листі?

АНДРЕА (*встає*). Що я просив... це вже край!... Я благаю, Ліонелльо, в той час, як я повинен карати... Не осуджуй мене, мій друже, так, як осудив би ти іншу людину. Я чоловік без характеру, бачиш. Я народився для спокійного життя.

ЛІОНЕЛЛЬО (*у бік*). Його страждання смутить мене самого.

АНДРЕА. Вона не відповість! Як дійшов я до того? Знаєш ти, що я просив її? А! Найпідліша ганебність сама почервоніла б од того. Ліонелльо! Я прошу її, щоб вернулася до мене.

ЛІОНЕЛЛЬО. Чи це можливо?

АНДРЕА. Так, так, усе це я знаю: я довів до вибуху; ну і що ж! Чого я добився, скажи мені? Я зробив так, як ти хотів... І я тепер найбільш нещасливий зо всіх людей. Я люблю її! Я кохаю її більш, ніж коли!

ЛІОНЕЛЛЬО. Заспокійся.

АНДРЕА. Це дивно, я ніколи не почував подібного.— Мені здалося, що мене ніби щось вдарило. Все відходить од мене... Мені здається, що Люкреція виїхала.

ЛІОНЕЛЛЬО. Що Люкреція виїхала?

АНДРЕА. Так, я певний, що Люкреція іде, не відповівши мені.

ЛІОНЕЛЛЬО. Як так?

АНДРЕА. Я певний в тому!... Я побачив її.

ЛІОНЕЛЛЬО. Це дивно. (*Входить Чезаріо.*)

АНДРЕА. Ось Чезаріо! Ну що?

ЧЕЗАРІО. Пані Люкреція покинула Фльоренцію.

АНДРЕА. А Кордіяні?

ЧЕЗАРІО. Я не знаю.

АНДРЕА. Бачиш, Ліонелльо? Вони поїхали разом. (*Іде через сцену.*)

ЛІОНЕЛЛЬО. Куди ти йдеш?

ДАМІЯНО (*входить з Матуріно.*). Андреа!

АНДРЕА. А! Ти маєш рацію, земля тікає...

ЛІОНЕЛЛЬО (*до Даміяно.*). Цей день вбив його! Він не зміг перемогти свого нещастя.

АНДРЕА. Вони поїхали разом? Я себе почиваю дуже слабо... (*Робить кілька кроків і хитається. Даміяно і Ліонелльо підходять, щоб піддержати його.*) Не хвилюйтесь... Я не буду переслідувати їх зовсім... Мої сили покинули мене... Що мені робити на цім світі? О світе сонця! О гарна природо! Вони кохаються, вони щасливі. Як радісно йдуть вони по долині! Як весело біжать їх коні! Стрічний вітер уносить їх поцілунки... Вітчина! Вітчина?... Ті, що поїхали разом, не мають її!

ЛІОНЕЛЛЬО. Його рука холодна, як мармур.

АНДРЕА (*до Матуріно*). Слухай мене Матуріно, слухай мене і памятай мої слова. Ти візьмеш коня і пустиш його вскач, що духу. Памятай добре, що я кажу тобі; не примушуй мене повторяти два рази, я не зміг би того. Ти доженеш їх, Матуріно, підідеш до них і скажеш: Чому тікаєте ви так швидко? Вдова Андреа дель Сарто може одружитися з Кордіяні.

МАТУРІНО. Так треба сказати, ласкавий пане?

АНДРЕА. Йди, йди, не примушуй мене повторювати. (*Матуріно виходить*.)

ЛІОНЕЛЛЬО. Що ти сказав цьому чоловікові? (*Тихо до Даміяно*.) Чи справді Кордіяні?...

ДАМІЯНО (*так само*). Кордіяні немає більше.

АНДРЕА. А тепер хай дадуть мені мій келих, повний доброго вина (*бере келих*). Це той, що був у мене для веселих банкетів. (*Одвернувшись, виливає з флякончика у келих; пе.*) За смерть мистецтва в Італії!

ЛІОНЕЛЛЬО. Що це за флякон, з якого ти влив кілька крапель?...

АНДРЕА. Це цілюще могутнє питво. Піднеси його до своїх уст і ти будеш здоровий, яка б не була твоя хорoba. Ваші руки і прощайте, дорогі друзі... О! Як я любив її! (*Вмірає*.)

Кінець варіантu
для театральної постанови.